

Make a counterclaim in treaty-based investment arbitration

Alireza Soori¹ Hamid Reza Nikbakht^{2*}

1. Ph.D. Candidate., Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

2. Professor of Law, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. (Corresponding Author Email: hr-nikbakht@sbu.ac.ir)

Received: 2025-12-03

Revised: 2026-01-17

Accepted: 2026-02-18

Available Online: 2026-09-22

How to cite this article:

Soori, A & Nikbakht, H.R. (2026). Make a counterclaim in treaty-based investment arbitration. *Encyclopedia of Economic Law Journal*, 33(29): (111-131) (in Persian with English abstract).
<https://doi.org/10.22067/economlaw.2026.96572.1502>

1. INTRODUCTION

In treaty-based arbitrations, due to their specific nature, challenges arise for host states. The first challenge that host states face is to establish the competence of the agreed-upon arbitral organization or authority to hear the claims of the states, and in our case, specifically the counterclaims of the states. These challenges have become so prominent that some authors have referred to the state of counterclaims in treaty-based arbitration as a 30-year failure. This is why, as of 2010, the number of counterclaims filed by States did not exceed 25. Although the number of cases in favor of the host state has increased significantly in the last decade, there is still serious uncertainty about the fate of counterclaims in treaty-based investment arbitrations. In general, there has been much criticism of the discriminatory nature of these arbitrations by lawyers and developing countries. Detailed statistics from the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL), published on the Investment Policy Center website, show that as of September 2023, a total of 1,257 treaty-based investment disputes had been filed, of which 890 cases had resulted in a verdict, 343 were pending, and 24 were declared indeterminate. This statistic apparently indicates a higher number of votes in favor of the host state, but it should be noted that the initiator of the dispute in all of these cases was a foreign investor and the host state was only able to prove the claimant's innocence in them. However, the submission of counterclaims by states that place them in the position of claimant still poses serious challenges in this type of arbitration. One of the discriminations is the failure to recognize the right of governments to file counterclaims, which has become difficult to file due to technical and legal reasons and the adoption of strict viewpoints. It is obvious that before entering into the merits of each case, arbitrators seek to establish their competence, and after establishing their competence to hear the merits of a counterclaim, before entering into the merits, they must determine the relationship of the counterclaim to the original lawsuit filed by the plaintiff, so that a counterclaim can be heard. To understand the challenge of jurisdiction and admissibility, it is necessary to examine the nature of treaty-based investment arbitrations and the basis for their formation.

2. PURPOSE

This research, by examining opinions, doctrine, arbitration laws, and international rules, attempts to explain and criticize the challenges of handling counterclaims and seeks an appropriate approach for each challenge. In investment arbitration, considering the basis of their formation, the text of the arbitration clause contained in bilateral or multilateral investment treaties is the most important source of interpretation and application, and

THIS WORK IS LICENSED UNDER A CREATIVE COMMONS ATTRIBUTION 4.0 INTERNATIONAL LICENSE

it must be carefully distinguished from each other by adopting a non-strict and flexible approach, establishing the competence and admissibility of the counterclaim.

3. METHODOLOGY

In the first part of this study, the challenge of the relationship between the counterclaim and the plaintiff's main claim is examined as one of the biggest reasons for rejecting the counterclaim, and an attempt is made to describe and explain a sample of strict and flexible opinions in this field, and also to explain the approach of international laws and rules in this issue. The second part discusses the parties' consent to arbitration, or the establishment of the consent factor, and examines the specific situation of establishing consent in treaty-based arbitrations and, as a result, the jurisdiction of the arbitral tribunal, relying on international laws, opinions, rules and finally, we will see that by relying on the arguments of the arbitrators and interpretations derived from the texts of international law, the facilitating theory in the field of hearing counterclaims becomes more effective in balancing the interests of the parties in the proceedings. In the literature of ICSID arbitral tribunals, referring to Article 25 of the aforementioned Convention, arbitrators establish the subject matter and personal jurisdiction of the tribunal with a strict approach. Another issue that affects the hearing of a counterclaim is the criterion of the connection between the counterclaim and the main claim, which is addressed after the stage of determining jurisdiction. If the connection between the two aforementioned claims is not established, the arbitral tribunals issue an order not to hear the counterclaim and reject the counterclaim. The difference between these two factors in investment arbitration procedures will be explained in this study.

4. FINDINGS

The admission of counterclaims in treaty-based investment arbitrations has a special status, and arbitral tribunals must consider factors such as the consent of the parties from the perspective of establishing jurisdiction, and the sufficient connection between the main claim and the counterclaim from the perspective of establishing the admissibility and admissibility of the claim in order to hear the claim. Recognizing this and identifying the aforementioned components has not only theoretical advantages, but also practical benefits. The main component for establishing the competence of the arbitral authority to handle counterclaims is the consent of the parties to the arbitration and the scope of their consent to the counterclaim of the host state of the capital. The unique feature of treaty-based arbitration is that in the first stage, the contracting states make an offer to each other's foreign investors to refer claims to arbitration, and in the next stage, the foreign investors respond to this offer and accept it. In this method, the parties to the dispute do not directly enter into an arbitration agreement with each other. In order to initiate the arbitration process and exercise this option by foreign investors, these individuals must respond to and accept the offer contained in the treaty, in the manner foreseen in the treaty. Jurisdiction to hear the main claim raised by the claimant in arbitration does not require jurisdiction to hear the counterclaim of the host state. In order for the counterclaim to be considered by the arbitral tribunal, the arbitrators must establish their jurisdiction for these claims separately, which means that the counterclaim must be within the scope of the parties' agreement and consistent with it.

After the investment arbitration tribunal has been granted jurisdiction to hear a counterclaim, the next obstacle for host states to file a counterclaim is that the subject matter of the counterclaim must be fully related to the subject matter of the original dispute. To explain the concept of connection and its determining role in determining the admissibility of counterclaims, this section begins by distinguishing this concept from the factor of consent. The connection component in determining the admissibility of a host state's capital counterclaim varies in international arbitration practice. The lack of a precise and explicit explanation by applicable documents or existing doctrine of the connection component and its distinction from the issue of arbitral jurisdiction (consent of the parties or the consent component) has created an ambiguous situation in the hearing of counterclaims in investor-state arbitrations.

In arbitration practice, however, the distinction between the ability to be heard and the jurisdiction of the arbitration center is not clearly stated. Perhaps this is because most arbitrators consider the issue of consent and communication at the same stage and consider both factors as subsumed under jurisdiction.

Most investment treaties contain references to other laws and treaties. For example, they typically refer ar-

bitration to the UNCITRAL Arbitration Rules or the ICESCR Convention. By examining the existing arbitration practice, we find that in order to reach the scope of the parties' consent and its boundaries in treaty arbitrations, one only needs to refer to the disputed international investment treaties and interpret them in light of the Vienna Convention on Treaties. Therefore, the laws of the seat of arbitration should not be relied upon solely to determine the admissibility of counterclaims in treaty-based investment arbitrations.

5. CONCLUSION

The formation of treaty-based arbitrations follows a specific process in that the boundaries of the parties' consent to the host state's demands, as set out in bilateral investment treaties, are determined by the careful consideration of the language and tone of the bilateral investment treaties. The investor can only reject or accept the offer in its entirety and has no ability to modify the offer. Unfortunately, few bilateral investment treaties contain provisions on the subject of counterclaims. However, this does not mean that such claims are generally not admissible in such arbitrations. Arbitration practice has proven that even in cases where investment treaties do not contain a provision on counterclaims, arbitrators rule on the admissibility of counterclaims based on such treaties. Just as an investment treaty is the document on which arbitration of claims is based, its text is also used by arbitrators as a primary source for establishing jurisdiction and admissibility. Investment treaties often base arbitration on the UNCITRAL or ICSID arbitration rules. Reference to such instruments is the sole determinant of the procedural law governing the arbitration, and consideration of the text of the treaties always takes precedence over the text of the procedural law governing jurisdiction.

The second component in the admissibility and admissibility of counterclaims is "connection." This means that the counterclaim must be closely related to the original claim raised by the plaintiff. Unlike the factor of consent, which is related to the issue of the jurisdiction of the arbitral authority, the factor of the connection of the claims with each other is related to the admissibility or, as commonly expressed in domestic law, the ability to hear the claims. Unfortunately, in the case of this factor, the arbitration procedure has not functioned effectively and there is no universal standard for determining this component. Some investment treaties state that the counterclaim must arise from the subject matter of the original dispute, while others state that the two disputes must arise from a single contract, in other words, the counterclaim must have the same legal grounds as the original dispute. Others state that they must be exactly the same in terms of substantive and legal basis. Therefore, there is no single criterion for determining whether the connection between the counterclaim and the original claim is effective or close. In this regard, two approaches can be seen: one of the approaches requires the identification of the same grounds for the counterclaim and the original claim, in other words, the formal relationship between the two claims must be established. In the second approach, which is a little more lenient, it is sufficient for the counterclaim to be admissible if it originates from the same investment. Thus, given the custom of writing and the purpose of investment treaties, which rarely impose obligations on investors in order to protect them, by favoring the first approach, counterclaims will in practice be inadmissible. Although the existence of both components of consent and connection is necessary for establishing jurisdiction and the ability to hear counterclaims, naturally, examining the connection of the counterclaim with the main dispute takes place after establishing the jurisdiction of the court and determining the scope of the parties' consent, and in the first stage, the court inevitably examines the factor of consent. In general, it is recommended that host governments such as Iran use transparent language in their bilateral investment treaties and explicitly recognize the possibility of counterclaims in the text of the treaty, thereby preventing, as much as possible, the loss of their rights in treaty-based investment arbitrations. Examples of treaties such as COMISA, which explicitly include violations of the host country's domestic laws as one of the cases that puts foreign investors in a position to file lawsuits against them in competent authorities, can be a good guide if Iran had bargaining power in negotiations with a country. If Iran can include such provisions in investment treaties, it is obvious that due to the investment-friendly nature of Iran, such a provision will not often be to the detriment of its nationals. In particular, it does not seem logical to limit the right of governments to make counterclaims in a context where Iranian nationals are foreign investors.

Keywords: Counterclaim, Treaty-based arbitration, Jurisdiction to hear, competence, Capital host state.

طرح ادعای متقابل در داوری سرمایه‌گذاری معاهده محور

علیرضا سوری^۱ ID حمیدرضا نیکبخت^{۲*} ID

دریافت: ۱۴۰۴-۰۹-۱۲ | بازنگری: ۱۴۰۴-۱۰-۲۷ | پذیرش: ۱۴۰۴-۱۱-۲۹ | انتشار: ۱۴۰۵-۰۶-۳۱

چکیده

در داوری‌های معاهده محور عدم احراز صلاحیت داوری و عدم قابلیت پذیرش ادعای متقابل دولت‌های میزبان سرمایه، چالش‌هایی هستند که وضعیت رسیدگی به این قبیل دعاوی را دشوار و گاه غیر ممکن می‌سازند. در بحث صلاحیت دیوان داوری، موانعی در احراز رضایت طرفین داوری یافت می‌شود و در بحث قابلیت استماع تکیه بر عامل ارتباط ادعای متقابل با دعوای اصلی خواهان است. نحوه برخورد و تفسیر داوران از شروط معاهده قابل اعمال در احراز تراضی طرفین و ارتباط ادعای متقابل و اصلی نقش کلیدی را در رویه ایفاء می‌کنند. در قوانین آیین دادرسی مدنی کشورهای مختلف، آیین رسیدگی مقرهای مهم داوری سرمایه‌گذاری و قواعد داوری‌های سازمانی و موردی امکان طرح ادعای متقابل پیش‌بینی شده است. قوانین یا قواعد داوری حاکم بر ادعای متقابل در داوری‌های معاهده محور (داوری‌های دولت-سرمایه گذار) در محدوده شروط مندرج در معاهده سرمایه‌گذاری تفسیر و اعمال می‌گردد. این پژوهش با بررسی آراء، دکترین، قوانین داوری و قواعد بین‌المللی سعی در تبیین و نقد چالش‌های رسیدگی به ادعای متقابل دارد و برای هر چالش به دنبال رهیافتی مناسب است. در داوری سرمایه‌گذاری با توجه به مبنای شکل‌گیری آن‌ها، متن شرط داوری مندرج در معاهدات دوجانبه یا چند جانبه سرمایه‌گذاری مهم ترین منبع تفسیر و اعمال است و می‌بایست با اتخاذ رویکردی غیر سخت‌گیرانه و منعطف، احراز صلاحیت و قابل پذیرش دانستن ادعای متقابل به دقت از یکدیگر تفکیک گردند.

واژگان کلیدی: ادعای متقابل، داوری معاهده محور، قابلیت استماع، صلاحیت، دولت میزبان سرمایه

۱. دانشجوی دکتری، دانشکده حقوق، گروه حقوق تجارت بین‌الملل و حقوق مالکیت فکری و فضای مجازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

۲. استاد، دانشکده حقوق، گروه حقوق تجارت بین‌الملل و حقوق مالکیت فکری و فضای مجازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

(نویسنده مسئول) hr-nikbakht@sbu.ac.ir

مقدمه

در داوری‌های مبتنی بر معاهده به واسطه ماهیت خاص آن‌ها چالش‌هایی بر سر راه دولت‌های میزبان سرمایه قرار می‌گیرد. چالش اولی که دولت‌های میزبان سرمایه با آن روبرو هستند احراز صلاحیت سازمان و یا مرجع داوری مورد توافق برای رسیدگی به دعاوی دولت‌ها و در بحث ما مشخصاً ادعای متقابل دولت‌ها است. این چالش‌ها تا حدی برجسته شده که برخی از نویسندگان از وضعیت ادعای متقابل در داوری‌های معاهده محور با عنوان ۳۰ سال شکست یاد می‌کنند. به همین دلیل است که در دو دهه گذشته تعداد ادعاهای متقابل دولت‌ها از عدد ۲۵ فراتر نرفته است. (Vohryzek-Griest, 2009, 83-124) با اینکه در دهه اخیر تعداد دعاوی‌ای که به نفع دولت میزبان سرمایه رای صادر شده، رشد خوبی داشته است^۱ اما همچنان ابهام جدی در سرنوشت ادعای متقابل در داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور غیر قابل انکار است. به طور کلی انتقادات فراوانی به تبعیض آمیز این داوری‌ها توسط حقوق‌دانان و کشور‌های در حال توسعه وارد شده است (Rachel, 2016, 117-19). با نگاهی به آمار کمیسیون حقوق تجارت بین الملل ملل متحد (آنسیترال)^۲ به روز شده در ماه سپتامبر ۲۰۲۳ میلادی مشخص می‌شود: تعداد ۱۲۵۷ دعوای سرمایه‌گذاری معاهده محور در مجموع مطرح گردیده که ۸۹۰ پرونده به رای منتهی شده، ۳۴۳ مورد در حال رسیدگی و ۲۴ مورد نامشخص^۳ عنوان شده است. در پرونده‌های مختومه ۳۲۱ مورد رای به نفع دولت میزبان سرمایه و ۲۴۹ مورد به نفع سرمایه‌گذار خارجی بوده است. (۱۲۱ مورد ادامه نیافته، ۱۷۱ مورد با توافق طرفین حل و فصل گردیده و در باقی موارد مسئولیت احراز گردیده اما هیچ‌گونه خسارتی به طرفین تعلق نگرفته است به عبارتی به نفع هیچ یک از طرفین نبوده است).^۴ این آمار در ظاهر نشان از تعداد بیشتر رای به نفع دولت میزبان دارد ولی باید دانست که شروع کننده دعوا در تمامی این پرونده‌ها سرمایه‌گذار خارجی بوده و دولت میزبان تنها توانسته بی حقی خواهان را در آن‌ها ثابت کند اما طرح ادعای متقابل توسط دولت‌ها که آن‌ها را در مقام خواهان قرار می‌دهد همچنان در این نوع از داوری‌ها دارای چالش‌های جدی است. یکی از تبعیض‌ها به رسمیت نشناختن حق دولت‌ها برای طرح ادعای متقابل است که به دلایل فنی و حقوقی و اتخاذ دیدگاه‌های سخت‌گیرانه، طرح این گونه دعاوی مشکل شده است.

بدیهی است که قبل از ورود به ماهیت هر پرونده داوران به دنبال احراز صلاحیت خود هستند و پس از اینکه صلاحیت خود را در رسیدگی به ماهیت یک ادعای متقابل احراز کردند قبل از ورود به ماهیت باید ارتباط ادعای متقابل با دعوای اصلی مطروحه خواهان را در یابند تا به این ترتیب یک ادعای متقابل قابلیت استماع بیابد. برای درک چالش صلاحیت و قابلیت استماع ناچار می‌بایست به سراغ ماهیت داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور و مبنای شکل‌گیری آن‌ها رفت. در قسمت اول این پژوهش چالش ارتباط ادعای متقابل و دعوای اصلی خواهان به عنوان یکی از بزرگ‌ترین دلایل رد ادعای متقابل مورد بررسی قرار می‌گیرد و سعی می‌شود تا نمونه آرای از نظرات سخت‌گیرانه و منعطف در این زمینه تشریح و تبیین گردد و همچنین برخورد قوانین و قواعد بین المللی را در این مسئله بازگو نماید. در قسمت دوم به بحث تراضی طرفین بر داوری یا همان احراز عامل رضایت پرداخته می‌شود و وضعیت خاص احراز تراضی در داوری‌های معاهده محور و در نتیجه صلاحیت دیوان داوری با تکیه بر قوانین، آراء و قواعد بین المللی مورد مذاقه قرار می‌گیرد و در نهایت خواهیم دید که با تکیه بر استدلال‌های داوران و تفاسیر مستنبط از متون قوانین بین المللی، نظریه تسهیل کننده در زمینه استماع ادعای متقابل در راستای تعادل منافع طرفین در رسیدگی‌ها نتیجه بخش‌تر می‌نماید. در ادبیات دیوان‌های داوری ایکسید با ارجاع به ماده ۲۵ کنوانسیون مذکور، داوران صلاحیت موضوعی دیوان (در مورد سرمایه‌گذاری بودن یا در ارتباط با سرمایه‌گذاری بودن ادعای متقابل دولت‌های میزبان) را با رویکردی سخت‌گیرانه احراز می‌نمایند که در بخش صلاحیت (تراضی طرفین داوری) قرار می‌گیرد. حال پیش از ورود به ماهیت و یا پس از آن. مسئله دیگر که در استماع ادعای متقابل تاثیر دارد معیار ارتباط ادعای متقابل با دعوای اصلی است که پس از مرحله احراز صلاحیت بدان پرداخته می‌شود و در صورت عدم احراز ارتباط بین دو دعوای مذکور دیوان‌های داوری قرار عدم استماع ادعای متقابل صادر و ادعای متقابل را رد می‌کنند. تفاوت این دو عامل در رویه داوری سرمایه‌گذاری در این پژوهش تبیین خواهد گردید.

1 Investmnt Policy Hub, Investmnt Dispute Settlement Navigator, updated as 31 December 2025.

2 UNCITRAL

3 Unknown

4 <https://uncitral.un.org/>

۱. معیار «ارتباط»^۵ یا تقارن اسباب دعوای اصلی با ادعای متقابل

پس از احراز صلاحیت دیوان داوری سرمایه‌گذاری در خصوص رسیدگی به دعوای تقابل، مانع بعدی بر سر راه دولت‌های میزبان برای طرح ادعای متقابل این است که باید موضوع ادعای متقابل به طور کامل مرتبط با موضوع دعوای اصلی باشد. برای تبیین مفهوم ارتباط و نقش تعیین کننده آن در قابل استماع دانستن ادعاهای متقابل این بخش با بیان تمایز این مفهوم با عامل رضایت آغاز می‌گردد. مولفه ارتباط در احراز قابلیت استماع ادعای متقابل دولت میزبان سرمایه در رویه داوری‌های بین المللی دارای تشتمل است. عدم تبیین دقیق و صریح توسط اسناد قابل اعمال و یا دکتترین موجود از مولفه ارتباط و تمایز آن با بحث صلاحیت داوری (تراضی طرفین یا مولفه رضایت)، وضعیت مبهمی را در استماع ادعای متقابل در داوری‌های دولت-سرمایه گذار پدید آورده است. شایان ذکر است که بحث صلاحیت دیوان‌های داوری سرمایه‌گذاری ایکسید و غیر ایکسید (مولفه رضایت بر داوری) در بخش دوم این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد. به طور کلی در بحث قابلیت استماع یا پذیرش ادعای متقابل دولت میزبان در داوری‌های بین المللی دو مولفه اساسی است: شرایطی که برای استماع ادعاهای متقابل در رویه داوری به آن‌ها توجه شده است عبارتند از: (۱) ادعای متقابل باید در محدوده تراضی طرفین وارد شده باشد (بحث صلاحیت) (۲) ادعای متقابل باید ارتباط نزدیکی با دعوای اصلی داشته باشد (بحث قابلیت استماع). (Nikbakht, et al, 2013, 20)

۱-۱. مفهوم ارتباط و تمایز آن از بحث صلاحیت داوری

در پرونده شرکت سالوکا و جمهوری چک به صراحت اعلام شد که برای قانونی بودن ادعای متقابل و استماع آن باید این دعا با دعوای اصلی ارتباط نزدیک^۶ داشته باشد. در اکثر داوری‌های مبتنی بر معاهدات سرمایه‌گذاری به احکام ادعای متقابل به صورت خاص پرداخته نمی‌شود و این مسئله اغلب مسکوت است. این سکوت شاید به این خاطر است که در بیشتر موارد ادعای متقابل در همان مرحله اول دادرسی (احراز صلاحیت) رد می‌شود و دیگر به مرحله قابلیت استماع که با عامل ارتباط تلاقی پیدا می‌کند، نمی‌رسد. از طرفی هم در برخی از قضایا این ارتباط نزدیک نه از جانب طرفین دعا و نه از طرف داور (دیوان داوری) مورد مذاقه قرار نمی‌گیرد. تنها تعداد کمی از داوری‌ها تا به امروز مسئله ارتباط بین ادعای متقابل و دعوای اصلی را به دقت مورد بررسی قرار داده اند. در نتیجه اتخاذ رویه واحد در مورد کم و کیف این عامل بسیار دشوار است.

در مورد ارتباط بین ادعای متقابل و دعوای اصلی در قوانین ملی کشورها صحبت به میان آمده است و برای آن معیارهایی ذکر شده است.^۷ برای مثال ماده ۱۴۱ قانون آیین دادرسی مدنی ایران یکی از مولفه‌های استماع ادعای متقابل را ارتباط بین مورد اخیر و دعوای اصلی می‌داند. هرچند که در قانون داوری ایران چنین تصریحی وجود ندارد اما با تکیه بر وحدت ملاک ماده ۱۴۱ آیین دادرسی مدنی می‌توان در مورد داوری نیز چنین معیاری را جاری دانست.^۸ در مبانی نظری نظام دادرسی ایران نیز علی رغم تفکیک صریح آثار و تفاوت‌های بحث ارتباط و صلاحیت توسط قانون‌گذار، برخی از نویسندگان به اهمیت تفکیک قرار عدم صلاحیت نیز پرداخته اند. در ادبیات حقوق شکلی گاه ایراد به مثابه یکی از وسیله‌های دفاعی تعریف شده که به موجب آن خواننده ادعای خواهان را ماهیتاً نفی نمی‌کند بلکه اظهار می‌دارد که دعا به نحو که اقامه شده در خور پاسخ دادن نیست.

5. Connection Factor

6. Close Connection

۷. برای مطالعه بیشتر در خصوص ماهیت و ارکان ادعای متقابل در حقوق ایران ن.ک: مجید غمami، "دعوای متقابل"، مجله حقوق خصوصی، دانشکده حقوق دانشگاه

تهران، شماره ۶۶، (زمستان ۱۳۸۳) / محسن محبی، "دعوای متقابل در دیوان بین المللی حقوق دریاها"، مجله حقوقی بین المللی، شماره ۵۵، (زمستان ۱۳۹۵)

۸. مواد دیگری از قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ ه. شمسی به صورت پراکنده متضمن حکم و آثار ارتباط دعوای اصلی با دعوای طاری است. برای نمونه ماده ۱۷ این قانون بیان می‌دارد: "... این دعا اگر با دعوای اصلی مرتبط یا دارای یک منشا باشد در دادگاهی اقامه می‌شود که دعوای اصلی در آن جا اقامه شده است. آرای وحدت رویه نیز در برخی از موارد به عنصر ارتباط و آثار آن پرداخته اند. برای نمونه رأی وحدت رویه شماره ۷۲۲-۱۳/۱۰/۱۳۹۰ در این خصوص مقرر می‌دارد که: مستفاد از صدر ماده ۲۴ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب سال ۱۳۷۹ و لحاظ مقررات قانون اعسار مصوب سال ۱۳۱۳ این است که دعوای اعسار که مدیون در اثناء رسیدگی به دعوای داین اقامه کرده قابل استماع است و دادگاه به لحاظ ارتباط آن‌ها باید به هر دو دعوای یکجا رسیدگی و پس از صدور حکم بر محکومیت مدیون در مورد دعوای اعسار او نیز رأی مقتضی صادر نماید.

(Matin Daftari, 1999, 249) گاه نیز هرگونه تلاش جهت ایجاد مانع موقت یا دائمی در رسیدگی به اصل و ماهیت حق به منظور بازداشتن خواهان از پیروزی را ایراد رسیدگی در نظر گرفته است. (Shams, 2014, 456) بدین ترتیب در دکتربین ایراد و مانع رسیدگی را با تعریف واحدی معرفی کرده و بین آن‌ها تمایزی قائل نشده است. (Derakhshannia, 2013, 25) قانون آیین دادرسی مدنی جدید نیز در مبحث سوم از فصل سوم به موانع رسیدگی پرداخته اما تفاوتی بین ایرادات و موانع قائل نشده است. این در حالی است که در مورد ایرادات، در صورت طرح و تشخیص ورود آن قرار رد دعوا صادر می‌گردد ولی در مورد مانع رسیدگی (برای نمونه عامل ارتباط) قرار عدم استماع صادر می‌شود. در خصوص لفظ «پذیرش دعوا» و «قابلیت استماع» در داوری سرمایه‌گذاری نوعاً اصطلاح اول و در ادبیات دادرسی ایران نوعاً اصطلاح دوم استفاده شده است. از همین رو، در این نوشته هر کجا سخن از ارتباط دعوای اصلی با ادعای متقابل است هر دو واژه قابلیت استماع (یا عدم استماع) و پذیرش دعوا (یا عدم پذیرش) به صورت جایگزین به کار گرفته شده و از طرف دیگر هر کجا تراضی طرفین و محدوده رضایت آن‌ها نسبت به داوری موضوع بحث بوده، اصطلاح قرار صلاحیت یا عدم صلاحیت مناسب تر تلقی شده است.

در داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور ضرورت عامل ارتباط ممکن است در دو سند یافت شود: یکی در معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری، و دیگری در قواعد حاکم بر آیین داوری. در چنین مواردی داور (دیوان داوری) سعی در اعمال قاعده به ترتیب مقرر در چنین اسنادی می‌نماید و پیروی از آن‌ها را الزامی تلقی می‌کند و آنگاه در مواردی که در هیچ یک از اسناد مرتبط با دعوا و قوانین حاکم بر آن تصریحی درباره ارتباط دعوای اصلی و ادعای متقابل و میزان این ارتباط وجود نداشته باشد، غالباً دیوان داوری عامل «ارتباط نزدیک» و رابطه تنگاتنگ بین دعوای اصلی و ادعای متقابل را ملاک عمل قرار می‌دهد.^۹ قبل از ورود به بحث عامل ارتباط باید خاطر نشان کرد که بر خلاف عامل رضایت که یک امر صلاحیتی محض است، عامل ارتباط به بحث قابلیت استماع دعوای ارتباط پیدا می‌کند. دیوان بین‌المللی دادگستری در ماده ۸۰ قواعد رسیدگی خود بحث صلاحیت قضایی را از عامل ارتباط جدا نموده و تصریح دارد که «مولفه ارتباط» هیچ ربطی به مسائل صلاحیتی ندارد.^{۱۰}

از جمله حوزه‌هایی که صرفاً به واسطه رویه قضایی بسط و شفافیت یافته است ماده ۸۰ قواعد رسیدگی دیوان درباره دعوای متقابل است. فی الواقع رویه قضایی به معنی اتخاذ روش و شیوه یکسان در قضایای شبیه به یکدیگر است که دیوان ملزم به تبعیت از آن می‌باشد. ماده ۸۰ مبین وجود حق اقامه دعوای متقابل و شرایط لازم برای طرح آن است. این ماده از جمله مواد مهم آیین دادرسی است. چراکه ضمن تدارک فرصت دفاع برای خوانده به او این امکان را می‌دهد که در موضع خواهان دعوای جدیدی قرار گیرد و خوانده‌ای که نهایت پیروزی در اختلاف برای او، اخذ رای برائت در مقابل خواهان است را تبدیل به صاحب حق جدیدی نماید. برای استفاده از این فرصت آیین دادرسی دیوان در ماده ۸۰ دو شرط را لازم می‌داند: شرط اول اینکه دعوای متقابل باید در صلاحیت دیوان باشد و شرط دوم آنکه در ارتباط مستقیم با دعوای اصلی باشد. ماده ۸۰ به همین قدر بیان اکتفا کرده و به طور دقیق جزئیات این دو شرط را بیان نکرده است؛ اما در عوض دیوان از مجرای تصمیمات خود به خوبی توانسته این دو شرط را تبیین و شفاف سازی کند و خلاء

۹. رویکردی که در آرای هیچون سالوکا علیه جمهوری چک و پوشاک علیه مغولستان توسط دیوان داوری اتخاذ شد و به نظر مولفین قید «نزدیک» برای یافتن ارتباط در بررسی چنین آرایایی بخصوص در مورد داوری‌های مبتنی بر معاهده سخت‌گیرانه است.

Saluka Investments B.V. v. The Czech Republic, UNCITRAL (<https://www.italaw.com/cases/961>)

Sergei Paushok et al v The Government of Mongolia, UNCITRAL, Award on Jurisdiction and Liability, 28, April (<https://www.italaw.com/cases/816>)2011

10. Subsection 3. Counter-Claims Article 80: 1. The Court may entertain a counter-claim only if it comes within the jurisdiction of the Court and is directly connected with the subject-matter of the claim of the other party.

2. A counter-claim shall be made in the Counter-Memorial and shall appear as part of the submissions contained therein. The right of the other party to present its views in writing on the counter-claim, in an additional pleading, shall be preserved, irrespective of any decision of the Court, in accordance with Article 45, paragraph 2, of these Rules, concerning the filing of further written pleadings.

3. Where an objection is raised concerning the application of paragraph 1 or whenever the Court deems necessary, the Court shall take its decision thereon after hearing the parties. (RULES OF COURT (1978)

ADOPTED ON 14 APRIL 1978 AND ENTERED INTO FORCE ON 1 JULY 1978).

موجود در آیین دادرسی را پرکند. (Mansourian, 2016, 124) همچنین لالیو با بررسی ماده ۴۶ کنوانسیون ایکسید^{۱۱} تایید می‌کند که بحث ارتباط قانونی به موضوع قابلیت استماع بر می‌گردد و ارتباطی با بحث صلاحیت داوری ندارد. (Laliv et al, 2013, 7-10) در رویه عملی داوری‌ها اما تفاوت بین قابلیت استماع و صلاحیت مرکز داوری به طور روشن بیان نشده است. شاید این موضوع به این دلیل است که اغلب داوران مسئله رضایت و ارتباط را در یک مرحله مورد بررسی قرار می‌دهند و هر دو عامل را زیرمجموعه صلاحیت در نظر می‌گیرند.^{۱۲} اما داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور دیگری وجود دارد که در آن‌ها دیوان داوری به صراحت بحث ارتباط را به بحث قابلیت استماع گره زدند. برای مثال در پرونده «متال تک و ازبکستان» با توجه به ماده ۴۶ ایکسید بیان شد: مولفه دوم برای استماع ادعای متقابل همان ارتباط بین دعوای اصلی و ادعای متقابل است که عموماً باید جزو مسائل قابلیت استماع در نظر گرفته شود و نه جزو مسائل صلاحیت دیوان‌های داوری.^{۱۳} در پرونده «اکسوس و ازبکستان»^{۱۴} نیز تأکید شده که مولفه ارتباط توجیه‌کننده قابلیت استماع ادعاهای متقابل می‌باشد نه صلاحیت دیوان داوری. در پرونده «گوئتر و بروندي»^{۱۵} نیز دیوان داوری این فاکتور را زیر مجموعه قابلیت استماع دعاوی در نظر گرفته است با این توضیح که اگر دیوان داوری برای استماع ادعای متقابل صلاحیت نداشته باشد اساساً وارد رسیدگی ماهوی نمی‌شود ولی معیار ارتباط بعد از مرحله احراز صلاحیت است و اتفاقاً در بحث رسیدگی ماهوی و با توجه به واقعیات پرونده (ارتباط دعوای اصلی و ادعای متقابل) عامل ارتباط قابل احراز است.

البته مسئله قابلیت پذیرش یک امر شکلی و آیینی است ولی گاه برای احراز آن نیازمند بررسی برخی مولفه‌های ماهوی دعوا هستیم به ویژه وقتی قابلیت پذیرش موکول به وجود منشا واحد یا ارتباط بین دعوای اصلی و دعوای تقابل است. نحوه برخورد اسناد و معاهدات مختلف در رابطه با عامل ارتباط رویه یکسان و ثابتی ندارد. در کنوانسیون ایکسید در این باره بیان شده که الزاماً می‌بایست موضوع ادعای متقابل دقیقاً از همان موضوع دعوای اصلی نشأت گرفته و برخاسته باشد. این لازمه که در ماده ۴۶ ایکسید بیان شده با لازمه ای که در ماده ۲۵ ایکسید برای احراز صلاحیت مرکز آمده است تفاوت دارد. ماده ۲۵ در قسمت اول بیان می‌کند که برای احراز صلاحیت مرکز داوری حتماً باید دعوا دقیقاً از سرمایه‌گذاری منبعت شده باشد،^{۱۶} در نتیجه ماده ۴۶ به بحث استماع ادعای متقابل مربوط می‌شود و ماده ۲۵ به بحث صلاحیت دیوان داوری اشاره دارد.^{۱۷}

شروئر نیز بر این باور است که ارتباط نزدیکی که در ماده ۴۶ ایکسید بیان شده است مربوط به بحث صلاحیت قضایی نیست و با توجه به ادبیات و لحن ماده مذکور، اینطور به نظر می‌رسد که عامل موجود در ماده ۴۶ باید علاوه بر فاکتور ماده ۲۵ احراز شود. (Schreuer, 2009, 751) لالیو هم در مورد تفاوت بین ماده ۴۶ و ماده ۲۵ ایکسید بیان می‌کند: موضوع مشابهت دعوا که در ماده

11. Except as the parties otherwise agree, the Tribunal shall, if requested by a party, determine any incidental or additional claims or counter-claims arising directly out of the subject-matter of the dispute provided that they are within the scope of the consent of the parties and are otherwise within the jurisdiction of the Centre.

به استثنای مواردی که طرفین به طرز دیگری موافقت کرده باشند، دیوان در صورت تقاضای یکی از طرفین، به دعوای ضمنی یا ادعاهای اضافی یا متقابل که مستقیماً ناشی از موضوع اختلاف باشد نیز رسیدگی خواهد کرد، مشروط بر اینکه دعوای مذکور در محدوده تراضی طرفین و به عبارت دیگر، در صلاحیت مرکز باشد.

12. For example, in cases such as *Saluka Investments B.V. v Czech Republic*, (2004). UNCITRAL, Decision on Jurisdiction over the Czech Republic's Counterclaim, <https://www.italaw.com/cases/961>, (Accessed 19, October, 2023) and *Sergei Paushok et al v The Government of Mongolia* (2011). UNCITRAL, Award on Jurisdiction and Liability. <https://www.italaw.com/cases/816>, (Accessed 21, September, 2023)

13. As a result, two conditions must be met for an ICSID tribunal to entertain a counterclaim: (i) the counterclaim must be within the jurisdiction of the Centre, which includes the requirement of consent, and (ii) it must "aris[e] directly out of the subjectmatter of the dispute", the second requirement also being known as the "connectedness" requirement. Essentially, the second requirement supposes a connection between the claims and the counterclaims. It is generally deemed an admissibility and not a jurisdictional requirement. *Metal-Tech Ltd. v. Republic of Uzbekistan*, paragraph 407.

14. *Oxus Gold v. Republic of Uzbekistan*, UNCITRAL (<https://www.italaw.com/cases/781>)

15. *Antoine Goetz et consorts v Republic of Brundi*, ICSID Case No. ARB/95/3, Award, 1999 (<https://www.italaw.com/cases/508>)

16. «(1) The jurisdiction of the Centre shall extend to any legal dispute arising directly out of an investment, between a Contracting State (or any constituent subdivision or agency of a Contracting State designated to the Centre by that State) and a national of another Contracting State, which the parties to the dispute consent in writing to submit to the Centre. When the parties have given their consent, no party may withdraw its consent unilaterally"...

۱۷. ماده ۴۶ کنوانسیون ایکسید

۴۶ بیان شده کاملاً متفاوت از واژه «برخاسته از همان سرمایه‌گذاری» است که در ماده ۲۵ ایکسید بیان شده و حتی از آن مضیق تر است. اگر این طور نبود نیازی به اضافه کردن واژه «برخاسته از همان موضوع دعوا» در ماده ۴۶ نبود زیرا با احراز صلاحیت که در ماده ۲۵ آمده بحث استماع ادعای متقابل دولت‌ها بدون مشکل می‌نمود. هیچ دلیلی وجود ندارد که بتوان با استناد به آن با جمله بالا مخالفت کرد به‌ویژه اینکه عبارت آخر ماده ۴۶ از صلاحیت مرکز داوری به صورت مستقل سخن به میان می‌آورد و ما را بر آن می‌دارد که در نظر بگیریم نویسندگان ایکسید در ماده ۴۶ علاوه بر مسئله صلاحیت مرکز به مسئله قابلیت استماع به صورت جداگانه پرداخته‌اند و این دو موضوع را کاملاً از یکدیگر تفکیک نموده‌اند. قواعد داوری آنسیترال ۱۹۷۶ در ماده ۱۹ بیان می‌کند: «خواننده ممکن است ادعای متقابلی را که از همان قرارداد متنازع فیه برخاسته باشد، مطرح کند.»^{۱۸} باید خاطر نشان کرد که با توجه به متن و هدف این قواعد نمی‌توان آن‌ها را به داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور تعمیم داد. به این خاطر که شروع فرایند داوری در داوری‌های معاهده محور الزاماً به دلیل نقض قراردادی خاص بین سرمایه‌گذار و دولت میزبان نیست و شاید حتی چنین قراردادی به طور کلی بین طرفین وجود نداشته باشد.

به نظر می‌رسد در داوری‌های معاهده محور که به جای تأکید بر روی واژه «قرارداد» به عنوان منبع ایجاد حق اقامه دعوا، باید بر روی «موضوع دعوا» که همان «سرمایه‌گذاری» است، تمرکز کرد. (zakhariy, 2009, 494)

برخلاف نسخه ۱۹۷۶ قواعد آنسیترال، در نسخه جدید این قواعد که در سال ۲۰۱۰ منتشر شد در ماده (۳) ۲۱ در مورد دعاوی متقابل این‌گونه نوشته شده است: «خواننده می‌تواند در صورتی که دیوان داوری صلاحیت خودش را احراز کند اقدام به طرح ادعای متقابل نماید.»^{۱۹} نسخه جدید قواعد آنسیترال لازمه «همان قرارداد» را از متن خود حذف کرده است. با توجه به ادبیات ماده می‌توان گفت: دامنه شمول ماده به قدری وسیع است که گویی نیاز به همانندی و مطابقت کامل منشا دعوای اصلی و ادعای متقابل از شرایط استماع ادعای متقابل دولت‌ها به حساب نمی‌آید.^{۲۰} ظاهراً نویسندگان نسخه جدید قواعد آنسیترال با این تغییر خواهان رفع پیچیدگی‌های موجود در داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور بوده و با آگاهی از مشکلاتی که متن سابق برای دولت‌ها در طرح ادعای متقابل ایجاد می‌کرد دست به اصلاح این قسمت از قواعد آنسیترال زده‌اند.

همان‌طور که پیشتر اشاره شد معاهدات بسیار کمی هستند که مستقیماً به مسئله ادعای متقابل پرداخته باشند. اما با این وجود برخی از معاهدات جدید دست به تنظیم‌گری قواعد این قبیل دعاوی زده‌اند. برای مثال ماده ۹ (۱۹) معاهده «تی پی پی» علاوه بر اینکه به طور کلی طرح ادعای متقابل را ممکن دانسته، بیان کرده که مبنای طرح این دعاوی می‌بایست از لحاظ حکمی و ماهوی با دعاوی اصلی همخوان باشد.^{۲۱}

معاهده دیگری با نام «کومیس»^{۲۲} پای را از این فراتر نهاده و در ماده ۲۸ بیان می‌کند که نه تنها دولت می‌تواند بر مبنای نقض تعهدات موجود در معاهده سرمایه‌گذاری ادعای متقابل طرح کند بلکه حتی در موردی که سرمایه‌گذاران خارجی قوانین داخلی و ملی کشور میزبان سرمایه را نقض کنند حق طرح ادعای متقابل برای دولت میزبان سرمایه وجود دارد.

18. In his statement of defence, or at a later stage in the arbitral proceedings if the arbitral tribunal decides that the delay was justified under the circumstances, the respondent may make a counter-claim arising out of the same contract or rely on a claim arising out of the same contract for the purpose of a set-off.

19. The respondent may make a counterclaim or rely on a claim for the purpose of a set-off provided that the arbitral tribunal has jurisdiction over it.

20. United Nation Commission on International Trade Law, "Report of the Working Group on Arbitration and Conciliation on the work of fiftieth session", New York branch press, 9-13 February, (2007), 31

21. the respondent may make a counterclaim in connection with the factual and legal basis of the claim or rely on a claim for the purpose of a set off against the claimant

22. COMESA, Investment Agreement for common investment area, (2007), Art.28 (9): A Member State against whom a claim is brought by a COMESA investor under this Article may assert as a defence, counterclaim, right of set off or other similar claim, that the COMESA investor bringing the claim has not fulfilled its obligations under this Agreement, including the obligations to comply with all applicable domestic measures or that it has not taken all reasonable steps to mitigate possible damages.

۲-۱. معیار ارتباط در رویه قضایی و داوری‌های سرمایه‌گذاری

در این قسمت رویه دیوان بین المللی دادگستری^{۲۳}، دیوان‌های تحت ایکسید و غیر ایکسید (داوری موردی که در بیشتر موارد، مبتنی بر قواعد داوری آنسیترال تشکیل می‌گردد)، داوری‌های تحت مدیریت دادگاه دائمی داوری^{۲۴} و... را در خصوص مولفه ارتباط ادعای متقابل با دعوای اصلی خواهان (سرمایه‌گذار خارجی) بررسی و با رویکردی نقادانه نظریه تسهیل‌گر در استماع دعوای متقابل دولت‌های میزبان سرمایه را بر می‌گزینیم.

۱-۲-۱. رویه دیوان بین المللی دادگستری

همان‌طور که قبلاً بیان گردید، در ماده ۸۰ قواعد رسیدگی دیوان بین‌المللی دادگستری^{۲۵} حکمی شبیه به ماده ۴۶ ایکسید در رابطه با ادعای متقابل آمده که مقایسه آن‌ها مناسب به نظر می‌رسد. به موجب این مقرره، دیوان بین‌المللی اختیار دارد تا صلاحیت خود را برای استماع ادعاهای متقابل دولت‌ها احراز کند به شرط آنکه موضوع ادعای متقابل با دعوای اصلی مطروحه توسط خواهان «ارتباط مستقیم»^{۲۶} داشته باشد. در پرونده سکوه‌های نفتی بین ایران و آمریکا، دولت آمریکا در ادعای متقابل خود علیه ایران اعلام کرد که اقدامات ایران علیه اتباع آمریکا در رابطه با این موضوع ناقض قواعد حقوق بین‌الملل است و اقدامات دولت آمریکا علیه ایران صرفاً اقدام متقابل بوده و نقض قواعد حقوق بین‌الملل محسوب نمی‌شود. ایران ایراد کرد که دیوان بین‌المللی دادگستری صلاحیت رسیدگی به ادعای متقابل آمریکا را ندارد و این‌گونه استدلال نمود که با توجه به دعوای اصلی که بر مبنای نقض معاهده آزادی تجارت و دریا نوردی توسط ایران (معاهده مودت و روابط اقتصادی و حقوق کنسولی بین ایران و ایالات متحده آمریکا) در دیوان بین‌المللی دادگستری طرح شده بود ارتباطی بین دعوای اصلی و ادعای متقابل آمریکا وجود ندارد زیرا اقدامات دولت آمریکا هیچ ارتباطی با تجارت یا دریا نوردی ندارد. علاوه بر این، ایران در اعتراض به ادعای متقابل آمریکا بیان داشت که به علت کلی بودن ادعای دولت آمریکا نمی‌توان ارتباط مستقیمی را بین دعوای اصلی و ادعای متقابل توجیه کرد. (Atanasova, 2012, 27) به نظر می‌رسد این دیوان نیز در بحث قابلیت استماع و بحث صلاحیت داوری تمایز قائل شده و به درستی این دو موضوع را از یکدیگر تفکیک نموده به این معنی که صلاحیت دیوان بر مبنای تراضی طرفین دعوا احراز گردید و سپس به دلیل نبود ارتباط مکفی بین ادعای متقابل و دعوای اصلی، از پذیرش ادعای متقابل در این دیوان خودداری شد لذا شایسته است حتی اگر در مرحله صلاحیت یا رسیدگی مقدماتی ارتباط کافی احراز نگردید، دیوان اقدام به صدور قرار عدم استماع یا همان عدم پذیرش ادعای متقابل بجای صدور قرار عدم صلاحیت نماید. این موضوع بر اموری همچون اعتبار امر مختوم و یا حقوق قابل اعتراض خوانده دعوا تأثیر گذار است.

اکثریت هیأت قضات در پرونده فوق بر این عقیده بودند که دیوان صلاحیت رسیدگی به ادعای متقابل آمریکا را دارد زیرا «آزادی دریا نوردی و تجارت» به قدری مفهوم موسعی است که موضوعات مورد ادعای آمریکا را نیز پوشش می‌دهد. همچنین مبنای قانونی هر دو دعوا یکی است و آن نقض معاهده مودت ۱۹۵۵ میلادی (معاهده مودت و روابط اقتصادی و حقوق کنسولی بین ایران و ایالات متحده آمریکا) است که بین دولت‌های ایران و آمریکا منعقد گردیده است. این طرز استدلال در پرونده نسل کشی بوسنی هرزگوین که بر مبنای معاهده نسل کشی در جریان بود مورد تأیید قرار گرفته بود.^{۲۷} رویکرد دیوان بین‌المللی دادگستری در مورد عامل ارتباط، از پرونده ای به پرونده دیگر متفاوت است ولی در اغلب قضایا دیوان بر روی معیار زمان و مکان هر دو ادعا و همچنین مشابهت مبنای قانونی آن‌ها تأکید دارد. برخی ارتباط مستقیم بین ادعای متقابل و دعوای اصلی را به معنای الزام همانندی هر دو ادعا در مسایل حکمی و ماهوی نمی‌دانند، زیرا «در همه نظام‌های حقوقی چه از نوع کامن‌لا و چه از نوع حقوق نوشته، چنانچه خوانده درصدد

23. International Court of Justice (ICJ)

24. Permanent Court of Arbitration (PCA). (See to read more: Nikbakht, 1402, 231-245)

25. <https://www.icj-cij.org/rules>

26. Direct Connection

27. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Bosnia and Herzegovina v Serbia and Montenegro, Dissenting opinion of Vice President Weeramantry, (1997)

طرح ادعای متقابل بر آید، باید صلاحیت دادگاه را در استماع این دعوا نیز جدای از دعوای اصلی اثبات کند. اما این بدان معنا نیست که مبنای احراز صلاحیت برای هر دو دعوا باید دقیقاً یکسان و مشابه باشد تنها کافیست از هر طریق ممکن صلاحیت دادگاه احراز شود.^{۲۸} البته باید خاطر نشان کرد همان طور که قاضی اودا در پرونده سکو های نفتی ایران بیان کرد، تفسیر بسیار موسع از ارتباط بین دعوای اصلی و ادعای متقابل می‌تواند این خطر را به همراه داشته باشد که دو دعوای کاملاً متفاوت را بدون دلیل منطقی به یکدیگر مربوط کند و باعث اطاله دادرسی و یا دستیابی به حکمی غیر منطقی گردد.^{۲۹}

۲-۲-۱. رویه دیوان داوری دعوای ایران-ایالات متحده آمریکا

پس از رخداد سفارت آمریکا و در پی آن توقیف اموال ایران توسط دولت این کشور، دو دولت در سال ۱۹۸۱ میلادی معاهداتی تحت عنوان بیانیه‌های الجزایر^{۳۰} برای حل و فصل اختلافاتشان امضا کردند. یکی از نتایجی که این معاهدات داشت تشکیل دیوان داوری دعوای ایران و آمریکا بود.^{۳۱} عمده قواعد موسس دیوان «بیانیه حل و فصل دعوای»^{۳۲} می باشد. در بند ۱ ماده ۲ این بیانیه در ارتباط با ادعای متقابل دولت‌های ایران و ایالات متحده در دعوای اشخاص خصوصی علیه آن ها، آمده: ادعای متقابل دولت ها باید ناشی از «همان قرارداد، معامله و یا رخدادی باشد که موضوع دعوای تبعه را تشکیل می دهد.»^{۳۳} برای تشخیص قابل استماع بودن ادعای متقابل در برخی از قضایا، داوران قراردادهای متفاوت و مجزا از یکدیگر را به عنوان یک معامله واحد در نظر گرفته اند و نهایتاً حکم به قابلیت پذیرش آن دعوا دادند. (Caron et al, 2006, 414) برای مثال در پرونده «شرکت وستینگ هاوس و ایران»^{۳۴} دادگاه به قابلیت استماع ادعای متقابل ایران که بر مبنای قراردادی متفاوت بود رای مثبت داد. در این پرونده دعوای اصلی خواهان مبتنی بر چهار قرارداد بود که درباره ساخت و راه اندازی تجهیزات الکترونیکی انبار مهمات بین کشور ایران و شرکت آمریکایی منعقد شده بود. این در حالی بود که ادعای متقابل دولت ایران هیچ ارتباطی به این قرارداد ها نداشت و به طور کلی کوچک ترین ارتباطی با انبار مهمات پیدا نمی کرد. برای دیوان داوری محرز بود قراردادهایی که مطابق با آن دولت ایران دست به طرح ادعای متقابل زده است کاملاً مجزا از قراردادهای موضوع دعوای خواهان است اما با این حال با توجه به ارتباط قوی که بین قراردادهای موضوع ادعای متقابل و قراردادهای انبار مهمات وجود داشت داوران آن ها را به عنوان قرارداد واحد در نظر گرفتند و نهایتاً ادعای متقابل ایران قابل استماع ارزیابی شد. (Adlam et al, 1978, 105-110) در پرونده «شرکت امریکن بل»^{۳۵} سه قرارداد وجود داشت که طی آن خواهان باید در طول یک سال کاری، اعمال یکسان را برای کارفرمای خود یعنی دولت ایران انجام می داد. دعوای خواهان در دیوان داوری آمریکا مبتنی بر قرارداد دوم و سوم بود اما موضوع ادعای متقابل ایران نقض تعهدات مندرج در قرارداد اول بود. دیوان داوری در این پرونده بیان داشت: ارتباط کافی بین این سه قرارداد وجود دارد تا بتوان هر سه قرارداد را معامله واحد در نظر گرفت و در نهایت حکم به قابلیت استماع ادعای متقابل داد. باید خاطر نشان کرد ادعای متقابل می تواند مبتنی بر قرارداد یا معامله باشد اما به طور مستقیم از آن قرار داد یا معامله نشأت نگیرد. در رویه دیوان داوری ایران و آمریکا به این موضوع پرداخته شده و اعلام شد هنگامی که شخصی یا شرکتی مطابق با قوانین داخلی کشور میزبان متعهد به انجام برخی از تکالیف است و هیچ گونه قراردادی در رابطه با آن تعهد بین دولت میزبان و سرمایه گذار وجود ندارد دیگر نمی توان چنین انگاشت که ادعای متقابل دولت ها بر مبنای نقض قوانین مالیاتی یا

28. Oil platforms case, Separate opinion of Judge Higgins

29. Oil platform case, Dissenting opinion of Judge Oda, 8

30. Algeria Declarations

31. Iran-United State Claims Tribunal, About the Tribunal. www.iusct.com

32. Claims Settlement Declaration

33. Ibid, Art 2(1): "... and any counterclaim which arises out of the same contract, transaction or occurrence that constitute the subject matter of that national's claim, ...

34. Westinghouse Electric Corporation v. Iran, Case No. 389(10 May 1985), Iran-U.S. Claims Tribunal Reports, Cambridge University Press, vol. 8, pp. 183-188

35. American Bell International Inc. v. Iran, Award No. 255 (19 September 1986), Iran-U.S. Claims Tribunal Reports, Cambridge University Press, vol. 12, pp. 17-238.

قوانین جزایی داخلی خود، نشأت گرفته از قرارداد طرفین یا برخاسته از آن باشد.^{۳۶} البته در موردی که قرارداد طرفین شامل تعهدات خاصی در مورد پرداخت مالیات و یا قسمتی از درآمد حاصل از فعالیت باشد نمی‌توان گفتار بالا را صادق دانست و باید اذعان کرد که در این موارد ادعای متقابل دقیقاً برخاسته از قرارداد موضوع دعوای خواهان است. (Nikbakht, 1402, 150-173)

رویه داوری گسترده این دیوان که تا امروز حدود سه هزار و ۹۰۰ پرونده داوری را حل و فصل نموده^{۳۷} منبع بسیار خوبی در رابطه با داوری‌هایی است که در آن‌ها، ادعاهای متقابل دولت علیه اشخاص خصوصی، و حتی در دعوای قراردادهایی غیر از قرارداد موضوع دعوای خواهان، مطرح و رسیدگی شده است. همچنین پرونده‌هایی که در آن ادعای متقابل مربوط به قوانین داخلی کشورها و نقض آن‌ها است در این دیوان مورد حکم قرار گرفته است. (Atanasova, 2012, 28) جالب توجه است که در رویه دیوان موارد ادعای متقابل در دعوای قراردادی بین دولتی (نیز پذیرفته شده است در حالی که بند ۲ ماده ۱ (ماده ۲(۲) بیانیه حل و فصل دعوای فقط اشاره دارد به قابل پذیرش بودن دعوای قراردادی دولتی علیه یکدیگر (دعای رسمی). آخرین ادعای متقابل را دولت ایالات متحده در دعوای ایران علیه ایالات متحده در پرونده شماره ب۱ طرح نمود که مورد اعتراض دولت ایران قرار گرفت.^{۳۸} دیوان به این اعتراض رسیدگی و در سال ۲۰۰۴ بر صلاحیت کلی خود به رسیدگی بر ادعای متقابل دولت‌ها علیه یکدیگر اتخاذ تصمیم نمود. دیوان گفت که علیرغم این که در ماده ۲(۲) بیانیه حل و فصل تصریح بر پذیرش ادعای متقابل وجود ندارد، اقدامات (رویه) بعدی دولت‌ها (متعاقب ماده ۲(۲) این تفسیر از ماده را حمایت می‌کند که دیوان صلاحیت پذیرش ادعای متقابل رسمی را دارد.^{۳۹} دیوان صلاحیتش در پذیرش ادعای متقابل را محدود به ادعاهای ناشی از «ترتیبات قراردادی تشکیل دهنده موضوع ادعای (دعوی) اصلی دانست.»^{۴۰}

۱-۲-۳. رویه داوری‌ها تحت قواعد داوری آنسیترال

برای اولین بار یکی از دیوان‌های داوری تحت قواعد داوری آنسیترال -البته با نظارت دادگاه دائمی داوری^{۴۱} در دعوای شرکت سالوکا علیه جمهوری چک^{۴۲} بحث ارتباط بین ادعای متقابل و دعوای اصلی را به دقت بررسی و تبیین کرد. در این پرونده شرکت سرمایه‌گذاری سالوکا بی‌وی بخش اندکی از سهام یک شرکت دولتی در جمهوری چک را خریداری کرده بود. خواهان در این پرونده دعوای خود را مبنی بر بازسازی و تمرکز زدایی سیستم بانکی کشور چک پس از اتمام دوره حکومت کمونیستی این کشور در سال ۲۰۰۲ به داوری سرمایه‌گذاری ارجاع داد. پس از جدایی چک از اسلواکی در سال ۱۹۹۲ میلادی، چهار بانک بزرگ تجاری در کشور چک باقی ماند. یکی از این چهار بانک به اختصار آی پی بی^{۴۳} نام داشت که در کنار سه بانک دیگر بشدت درگیر مشکلات مالی و بدهی‌های هنگفت بود. یکی از سهامداران عمده این بانک نیز صندوق ملی مالکیت چک^{۴۴} بود. این شرکت طی قرارداد فروش سهام در سال ۱۹۹۸ میلادی تمامی سهم خود را به هلدینگ نومورا^{۴۵} (ثبت شده در انگلستان) فروخت. این شرکت نیز تمام سهام خود در آی پی بی را به هلدینگ سرمایه‌گذاری سالوکا فروخت که شرکتی ثبت شده در کشور هلند بود. ادعای خواهان در این پرونده مربوط به فروش اجباری سهام بانک مذکور به یکی دیگر از چهار بانک مذکور به نام سی اس آی بی^{۴۶} بود که طی آن شرکت سالوکا دولت چک را به نقض ماده ۳ و ۵ معاهده هلند با چک متهم کرد. به نظر این شرکت اقدامات خودسرانه و تبعیض آمیز دولت چک نوعی سلب

36. Ibid.

۳۷ همان.

38. Iran v. United states (Case B1), Iran-U.S. Claims Tribunal Reports, Cambridge University Press, 2009, vol.38., p.77

39. Ibid, at para. 134: "...However, the subsequent practice of the parties clearly supports interpreting Article II paragraph 2 of the Claims Settlements Declaration as providing the Tribunal with jurisdiction to entertain official counterclaims."

40. Ibid, at para. "139. The Tribunal finds that its jurisdiction ove official counterclaims is limited to the counterclaims arising out of the contractual arrangements forming the subject matter of the main claim."

41. Permanent Court of Arbitration

42. Saluka Investments B.V. v. The Czech Republic, UNCITRAL (<https://www.italaw.com/cases/961>)

43. Investicni Postovni Bank (IPB)

44. Czeck National Property Fund (NPF)

45. Nomura Group

46. Československá Obchodni Banka (CSOB)

مالکیت و نقض رفتار منصفانه و عادلانه است.⁴⁷ این در حالی بود که دولت چک مبتنی بر نقض قواعد بانکی، رقابتی و مالیاتی توسط خواهان، ادعاهای متقابلی مطرح کرد. این دیوان داوری با وجود تلقی شمول قلمرو شرط داوری بر دعوی، نهایتاً ادعای متقابل دولت چک را به دلیل عدم وجود ارتباط کافی با دعوای اصلی رد کرد. رویه داوری نشان می‌دهد تا کنون تلاش بین المللی جدی و همه شمول در راستای تعریف دقیق عوامل قابلیت استماع ادعای متقابل وجود ندارد و مراجع داوری در این زمینه موفق عمل نکرده اند. در این رای می‌توان به وضوح شاهد تکیه داوران بر رویه ایکسید و دیوان داوری ایران و آمریکا خصوصاً پرونده وستینگ هاوس⁴⁸ و پرونده امریکن بل⁴⁹ بود که تأکید هر دوی آنها به عدم استماع ادعاهای متقابل مرتبط با قوانین داخلی کشور های ایران و آمریکا بود و نه موضوع اصلی ادعا.

در رد ادعای متقابل دولت چک، داوران بیان کردند که عدم تطابق با قوانین ملی و نقض حقوق و تعهداتی که به عنوان قوانین داخلی جمهوری چک به اتباع آن کشور تحمیل می‌شود صرفاً در محدوده صلاحیت قضایی دادگاه همان کشور است. در ادامه بیان شد که موضوعات مطرح شده در ادعای متقابل باید از طریق رویه های مناسب پیش بینی شده در قوانین ملی جمهوری چک پیگیری شود و نه از طریق روش های حمایتی خاص که در معاهده سرمایه گذاری پیش بینی شده است. در راه رسیدن به این نتیجه داوران استدلال کردند که به هیچ وجه نمی‌توانند موضوع ادعای متقابل با دعوای اصلی را به عنوان یک کل واحد به حساب آورند و آنها را دارای یک ریشه و منبع بدانند. این دیدگاه سخت گیرانه هنگامی که بحث از داوری های سرمایه گذاری معاهده محور است منطقی به نظر نمی‌رسد و استدلال دیوان از دو منظر قابل انتقاد است: یکی اینکه در اکثر داوری های معاهده محور، همانندی سبب قانونی بین ادعای متقابل با دعوای اصلی قابل پیش بینی نیست و ثانیاً اینکه بتوان به بهانه مبتنی بودن ادعاهای متقابل به قوانین داخلی دولت های سرمایه گذار، به طور کلی عامل ارتباط بین ادعای متقابل و دعوای خواهان را زیر سوال برد، در هیچ یک از قوانین و اصول مرتبط با سرمایه گذاری دیده نشده و منطقی به نظر نمی‌رسد. در داوری های معاهده محور، اتخاذ چنین دیدگاهی می‌تواند هر زمان که داوری بر مبنای نقض یکی از اصول معاهده شکل گرفته است به طور کلی دولت های میزبان سرمایه را از طرح ادعای متقابل محروم سازد. انتقاد وارد بر رأی پرونده سالوکا این است که در این رای اصلاً توجهی به ویژگی های منحصر به فرد داوری های معاهده محور نشده و داوران تفاوتی بین رویه داوری قرارداد محور با معاهده محور قائل نشده اند. انتقاد دیگری که به این حکم وارد است این است که رد ادعای متقابل دولت ها صرفاً به این دلیل که بر مبنای قوانین داخلی شان بوده است و ارتباط کافی با دعوای اصلی خواهان ندارد در هیچ یک از پرونده های داوری گذشته و یا قوانین داوری موجود نیست. در پرونده سالوکا داوران به آرای تکیه داشتند که در آنها ادعاهای متقابل دولت ها بر مبنای تکالیفی طرح شده بود که در قوانین داخلی شان یافت می‌شد مانند قوانین مالیاتی. یکی از این قضایا که دیوان داوری به آن استناد کرده است «پرونده شرکت آمکو و اندونزی» است که در ایکسید توسط شرکت آمکو مطرح شده بود که در قسمت رویه مرکز ایکسید به ذکر آن خواهیم پرداخت. به نظر می‌رسد داوران در پرونده سالوکا این استدلال را به طور کلی در تمام مواردی که ادعای متقابل بر مبنای قوانین ملی شکل گرفته است تعمیم دادند و در تشخیص اینکه چنین حکمی در چه فضایی صادر شده است دچار اشتباه شده اند و اتخاذ چنین رویکردی به شدت سخت گیرانه می‌نماید.

47. *Saluka Investments B.V. v. The Czech Republic, UNCITRAL* (<https://www.italaw.com/cases/961>)

No 9: In accordance with the amended timetable, the Claimant filed its Memorial on 15 August 2002. In its Memorial the Claimant explained that the claims being submitted to arbitration arose out of events consequent upon the reorganisation of the Czech banking sector after the centralised banking system of the Communist period had come to an end.

No 10: Subsequent events resulted, so the Claimant asserts, in the forced administration of IPB and the subsequent sale of its assets to another of the four major Czech commercial banks,

Ceskoslovenská obchodní banka, a.s. ("CSOB")

48. *Westinghouse Electric Corporation v. Iran, Case No. 389* (10 May 1985), *Iran-U.S. Claims Tribunal Reports*, Cambridge University Press, vol. 8, pp. 183-188

49. *American Bell International Inc. v. Iran, Award No. 255* (19 September 1986), *Iran-U.S. Claims Tribunal Reports*, Cambridge University Press, vol. 12, pp. 17-238

علی رغم انتقاداتی که به رای داوران و استدلال آن‌ها در پرونده سالوکا وارد بود، در سال ۲۰۱۱ در رای مربوط به صلاحیت و مسئولیت پرونده «شرکت پوشاک علیه مغولستان»^{۵۰} بار دیگر همان استدلال توسط داوران مورد استناد قرار گرفت. خواهان در این دعوا یک سرمایه‌گذار روس بود که بر روی معادن طلا در مغولستان کار می‌کرد. وی ادعا نمود که دولت مغولستان معاهده سرمایه‌گذاری دوجانبه بین روسیه و مغولستان را زیر پا گذاشته و با اضافه کردن مالیات بر سود و همچنین گرفتن مبلغ اضافی از کارگران خارجی در عمل معاهده مذکور را نقض کرده است. دولت مغولستان هم هفت ادعای متقابل را در زمینه‌های مختلف مثل فرار مالیاتی، عدم تصفیه کارگران، تبانی برای فرار از مالیات، نقض قرارداد لیسانس در مورد استخراج طلا، نقض قوانین محیط زیستی و همچنین قاچاق دارو علیه شرکت پوشاک مطرح کرد. (Kendra, 2013, 583) شرط حل و فصل اختلاف موجود در معاهده سرمایه‌گذاری روسیه و مغولستان به قدری موسع بود که همچون پرونده سالوکا و دقیقاً با همان استدلال داوران صلاحیت خود را برای رسیدگی به چنین دعوایی احرار کردند اما در ادامه به دلیل عدم احرار عامل ارتباط در این پرونده قابلیت استماع ادعای متقابل مغولستان را رد کردند: «برای تشخیص اینکه آیا دیوان صلاحیت رسیدگی به ادعای متقابل را دارد باید ارتباط نزدیکی بین ادعای متقابل و دعوای اصلی احرار شود در غیر این صورت موضوع باید با توجه به قوانین داخلی کشور میزبان حل و فصل گردد.» در پرونده پوشاک همانند پرونده سالوکا داوران معتقد بودند که موضوعات مرتبط با قوانین داخلی دولت‌های میزبان نمی‌تواند ارتباط نزدیکی با دعوای خواهان داشته باشد. در پاسخ به یکی از ادعاهای متقابل مربوط به قوانین مالیاتی دیوان داوری بیان داشت: «تمامی این موارد کاملاً در محدوده صلاحیت انحصاری دادگاه‌های ملی مغولستان است و قانون حاکم بر آن‌ها حقوق عمومی موجود در کشور مغولستان است و هیچ‌گونه رابطه نزدیکی بین دعوای خواهان و چنین ادعای متقابلی وجود ندارد.»^{۵۱} این طرز استدلال این نتیجه را در پی دارد که هر گونه ادعای متقابلی که از معاهده سرمایه‌گذاری و یا حقوق بین الملل نشأت نگرفته باشد قابلیت استماع خود را کاملاً از دست می‌دهد.

۱-۲-۴. رویه ایکسید

در پرونده آمکو علیه اندونزی^{۵۲} این کشور هم ادعای متقابلی مطرح کرد مبنی بر آنکه شرکت آمکو در زمان سرمایه‌گذاری تخلفاتی نسبت به تادیه مالیات خود به دستگاه‌های دولتی داشته است و خواهان اعاده مبالغی شده بود که از طریق فرار مالیاتی نصیب شرکت آمکو گشته بود. دادگاه نهایتاً ادعای متقابل اندونزی را با این استدلال رد کرد: «دادگاه باید بین حقوق و تعهداتی که با توجه به قوانین داخلی دولت برای اتباع آن‌ها پیش بینی شده است و حقوق و تعهدات سرمایه‌گذاران که بر مبنای قرارداد سرمایه‌گذاری با دولت میزبان ایجاد می‌شود تفاوت قائل شود. بنابراین دعوای اخیر باید با توجه به ماده ۲۵ معاهده سرمایه‌گذاری به داوری‌های موردی مبتنی بر قوانین آنسیرال ۱۹۷۶ ارجاع داده شوند و دعوای مرتبط با قسمت اول از طریق رویه‌های مناسبی که در قوانین داخلی دولت میزبان پیش بینی شده است پیگیری گردد.» استدلال دیوان داوری در رای آمکو و اندونزی حاوی این نکته بود که تعهد شرکت آمکو به پرداخت مالیات کاملاً مرتبط با تکالیف پیش‌بینی شده در قوانین ملی اندونزی است و هیچ‌گونه صحبتی از آن در قرارداد سرمایه‌گذاری به میان نیامده است.^{۵۳} همچنین این تعهد مستقیماً ناشی از سرمایه‌گذاری این شرکت در کشور میزبان نیست. همان‌طور که در رأی بیان شد عدم قابلیت استماع ادعای متقابل دولت اندونزی به دلیل نبود ارتباط کافی بین این دعوا و دعوای اصلی نبود، بلکه به این دلیل بود که مطابق با ماده ۲۵ کنوانسیون ایکسید که «دعوا باید از سرمایه‌گذاری نشأت گرفته باشد»، ادعای متقابل دولت اندونزی از سرمایه‌گذاری نشأت نگرفته بود. به این معنی که اگر دعوای مالیاتی مرتبط با سرمایه‌گذاری باشد و یا از آن‌ها نشأت گرفته باشد می‌تواند قابلیت رسیدگی پیدا کند. این در حالی بود که ادعای اندونزی ربطی به سرمایه‌گذاری شرکت آمکو نداشت. به‌طور خلاصه پافشاری داوران در پرونده آمکو به اینکه برای احرار عامل ارتباط بین ادعای متقابل و دعوای اصلی، می‌بایست این دعوا با ادعای متقابل دارای سبب قانونی مشترک باشد توجیه منطقی ندارد. از طرفی اعتقادشان به اینکه قوانین داخلی دولت‌ها هیچگاه نمی‌تواند مبنای طرح ادعای متقابل شود، صحیح نیست و به‌طور کلی طرح چنین دعوای را غیر ممکن می‌سازد. به نظر می‌رسد

50. Puashok v Mongolia, Award on Jurisdiction and Liability, UNCITRAL, (2011)

51. Ibid.

52. Amco Asia Corporation and others v. Republic of Indonesia, ICSID Case No. ARB/81/1 (<https://www.italaw.com/cases/3475>)

53. Amco Asia Corporation and others v. Republic of Indonesia, ICSID Case No. ARB/81/1, P 565.

نحوه نتیجه‌گیری دیوان داوری در این پرونده بیشتر با تکیه بر تفسیر رایج در داوری‌های تجاری بود تا مبنی بر مقتضیات داوری سرمایه‌گذاری معاهده محور.

رای صادره در «پرونده شرکت گوئتز و بروندي»^{۵۴} رویکرد بهتری را نسبت به موضوع ادعای متقابل اتخاذ کرده است. گوئتز شرکتی در خاک جمهوری بروندي به ثبت رساند تا از طریق آن به تولید و تجارت فلزات گران‌بها در آن کشور بپردازد. خواهان در این پرونده معتقد بود که دولت بروندي با اقداماتی که انجام داده شرایط قرارداد سرمایه‌گذاری را نقض و به سودآوری این شرکت لطمه وارد کرده است. به علاوه برخی دیگر از شرکت‌هایی که خواهان در آن‌ها سهام داشت از جمله «بانک آفریقایی تجارت» مورد مصادره قرار گرفت. جمهوری بروندي در ادعای متقابل خود بیان داشت که «بانک آفریقایی تجارت» از تعهداتی که در مجوز فعالیت آن‌ها ذکر شده است سرپیچی کرده است. دولت بروندي مدعی بود بانک مذکور مرتکب فرار مالیاتی شده است و با تفاوت رفتاری که نسبت به اقدامات همین بانک در منطقه آزاد اقتصادی وجود داشت، این بانک را متهم به نقض قواعد حقوق رقابت و ایجاد انحراف در بازار کرد. داوران علاوه بر اینکه صلاحیت خود را در رسیدگی به ادعای متقابل احراز کردند، این دعاوی را با این استدلال مرتبط با دعاوی اصلی خواهان دانستند: «در پرونده حاضر ارتباط بین ادعای متقابل و دعاوی اصلی محرز است. دعاوی خواهان در رابطه با بانک آفریقایی تجارت در پی تعلیق گواهی عملیات این بانک در منطقه آزاد صورت گرفته است و بسته شدن بانک در نتیجه نقض تعهدات گواهی مذکور بوده است ادعای متقابل دولت هم درباره تبعیض همان بانک در اجرای گواهی فوق بوده است بنابراین می‌توان موضوع اصلی ادعای متقابل را مرتبط با موضوع دعاوی خواهان دانست و به قابلیت استماع آن رای مثبت داد.» با این استدلال در رای صادره در پرونده گوئتز بیان شد که ادعای متقابل و دعاوی اصلی با اینکه مربوط به اقدامات و تعهدات متفاوتی بودند بازهم می‌توان وجود رابطه بین آن‌ها را احراز کرد.^{۵۵}

۲. عامل «رضایت» یا نحوه ایجاب و قبول

این قسمت پژوهش عامل رضایت^{۵۶} در داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور را مورد مذاقه قرار می‌دهد که به تعبیری یک پیش شرط برای احراز صلاحیت داوری است. همان‌طور که در قسمت قبلی بیان شد این پژوهش تأکید دارد که بحث رضایت طرفین زیر مجموعه بحث صلاحیت^{۵۷} است و ارتباطی به مسئله قابلیت پذیرش یا همان قابلیت استماع دعا^{۵۸} ندارد.

۱-۲. ایجاب دولت متعاهد

داوری نهاد حل و فصل اختلافی است که کاملاً بر مبنای رضایت طرفین دعا شکل می‌گیرد. (Cordero-moss, 2014, 211) به این معنی که مبتنی بر ایجاب و قبول است و در صورت نبود این ایجاب و قبول و حاصل نشدن توافق، داوری شکل نمی‌گیرد. مطالعه تطبیقی نظام‌های حقوق ملی و اسناد داوری به خوبی این نکته را تأیید می‌کند. (Junidi, 1999, 45) در داوری‌های سرمایه‌گذاری قرارداد محور ایجاب و قبول وضعیت بسیار روشنی دارد به این ترتیب که طرفین بر مبنای شرط داوری مندرج در متن قرارداد یا با قراردادی جداگانه این توافق را تشکیل می‌دهند. (Nikbakht, 1402, 231-245) در داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور نحوه رسیدن به توافق داوری بین دولت میزبان و سرمایه‌گذاران خارجی به طور کلی متفاوت از داوری‌های قرارداد محور است. در داوری معاهداتی دولت میزبان و سرمایه‌گذاران خارجی الزاماً وارد قراردادی نمی‌شوند که فرایند داوری را طلب کنند و اساساً در معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری، طرف قرارداد دولت میزبان سرمایه، دولت متبوع سرمایه‌گذار خارجی است نه خود سرمایه‌گذار خارجی. در داوری‌های معاهده محور حتی در صورت عدم وجود قرارداد داوری بین دولت میزبان و سرمایه‌گذار، سرمایه‌گذار خارجی می‌تواند بر مبنای شروط مندرج در معاهده دولت متبوع خود با دولت میزبان فرایند داوری را طلب کند. (Campbell, 2017, 140-170) این سیستم

54. Antoine Goetze consorts v Republic of Burundi, ICSID Case No. ARB/95/3, Award, (1999)

55. Ibid, at P285.

56. Consent Factor

57. Jurisdiction

58. Admissibility

که سابقه چندانی در حقوق بین الملل ندارد «داوری بدون قرارداد مشخص» نامیده می‌شود. (Figanmese, 2011, 193) در قدم اول تشکیل داوری‌های معاهده محور، دولت‌ها ایجاب داوری را در معاهدات سرمایه‌گذاری می‌گنجانند. (Fredric et al, 2010, 2) با این توضیح فرایند داوری‌های معاهده محور چند مرحله ای است و مرحله اول آن با بیان ایجاب توسط دولت‌ها در معاهدات سرمایه‌گذاری شکل می‌گیرد و سپس با الحاق قبول سرمایه‌گذاران خارجی تکمیل می‌گردد.

۲-۲. قبول سرمایه‌گذار خارجی

برای شروع فرایند داوری به طرفیت دولت میزبان سرمایه، سرمایه‌گذار خارجی باید ایجاب مندرج در معاهدات سرمایه‌گذاری را پاسخ داده و قبول کند. شرط حل و فصل اختلافات موجود در معاهدات سرمایه‌گذاری چیزی بجز ایجابی ساده نیست و تا زمانی که قبول سرمایه‌گذار به آن ملحق نشود هیچ‌گونه قدرت الزام آوری پیدا نمی‌کند. به طور خلاصه برای احراز صلاحیت داوری باید ایجابی که توسط دولت‌ها در معاهدات گنجانده شده به طور کامل مورد قبول سرمایه‌گذاران خارجی قرار گیرد. رسیدن به توافق در مورد داوری و صلاحیت رسیدگی به دعوای اصلی خواهان به این معنی نیست که دیوان صلاحیت رسیدگی به ادعای متقابل دولت‌ها را نیز الزاما دارد. به عبارت دیگر صلاحیت رسیدگی به ادعای متقابل دولت‌ها بستگی به میزان رضایت و دامنه توافق طرفین دارد.

۲-۳. میزان رضایت طرفین و احراز صلاحیت در داوری سرمایه‌گذاری

زمانی که داوری در موضوع متنازع فیه نیاز به رضایت طرفین دارد، استماع ادعای متقابل دولت‌ها نیز به طریق اولی باید در محدوده رضایت مذکور قرار گیرد. چیزی که عامل رضایت در معاهدات سرمایه‌گذاری را خاص می‌کند رضایت با دامنه محدود از یک سو و عدم تقارن بین میزان رضایت طرفین داوری از سوی دیگر است. (Campbell, 2017, 164-167) با این توضیح که دولت میزبان به عنوان ایجاب کننده داوری، قواعد بازی را خود تعیین می‌کند و ابتکار عمل در دست او است. در واقع دولت‌ها با لحن و ادبیاتی که در معاهده به کار می‌گیرند موسع بودن ایجاب یا مضیق بودن آن را تعیین می‌نمایند.^{۵۹} این ایجاب در استماع ادعای متقابل دولت‌ها نیز تأثیر گذار است. در صورتی که دولت میزبان بخواهد ادعای متقابلی مطرح کند باید این دعوا در محدوده رضایت طرفین نسبت به ارجاع به داوری قرار گیرد. دیوان داوری در رای پرونده روسالیز و رومانی^{۶۰} بیان داشت: رضایت سرمایه‌گذار خارجی در داوری‌های معاهده محور تنها زمانی ادعاهای متقابل را هم پوشش می‌دهد که این رضایت برای استماع ادعاهای متقابل دولت‌ها نیز منطبق با ایجاب دولت میزبان در معاهده سرمایه‌گذاری باشد.^{۶۱} رای پرونده متال-تک و ازبکستان^{۶۲} دیوان داوری اعلام کرد: محدوده ایجاب دولت‌ها در متن معاهده تعریف می‌شود، خصوصا در شرط حل و فصل اختلاف معاهده. وقتی که سرمایه‌گذار خارجی داوری را شروع می‌کند عملا قبول شرط داوری معاهده را با همان کیفیتی که در معاهده مشخص شده است، می‌پذیرد.^{۶۳} با توجه به مطالب ذکر شده باید نتیجه گرفت که اگر دولتی درصدد مطرح کردن ادعای متقابل باشد باید رضایت طرفین بر ادعای متقابل را هم ثابت کند. تغییر در ایجاب دولت‌ها با این مضمون که دولت‌ها توانایی طرح ادعای متقابل در داوری را نداشته باشند تغییری اساسی به حساب

59. Andra Steingruber, "Antonie Goetz and Others v Republic of Burundi: Consent and Arbitral Tribunal Competence to Hear Counterclaims in Treaty-Based ICSID Arbitration", case comment, ICSID Review 28, No. 2,)2013(, 299

60. Spyridon Roussalis v. Romania, ICSID Case No. ARB/06/1, Award, 7 December 2011 (<https://www.italaw.com/cases/927>)

61. Ibid at 866. "It is not disputed that Respondent expressed its consent to arbitration in the BIT and that Claimant accepted Romania's offer to arbitrate. Contrary to Claimant however, Respondent considers that such consent included consent to arbitrate counterclaims. Whether it is so must be determined in the first place by reference to the dispute Resolution clause contained in the BIT. The investor's consent to the BIT's arbitration clause can only exist in relation to counterclaims if such counterclaims come within the consent of the host State as expressed in the BIT."

62. Metal-Tech Ltd v Republic of Uzbekistan, ICSID Case No. ARB/10/3, Award, Oct 4, 2013 (<https://www.italaw.com/cases/2272>)

63. Ibid at 409. "In treaty arbitration, consent is achieved by the respondent State making an offer to arbitrate when ratifying the investment treaty and the investor accepting that offer in principle when filing the request for arbitration. The scope of the State's offer is defined in the investment treaty, in particular in the dispute resolution clause of that treaty. When he initiates an arbitration under the treaty, the investor accepts the offer within the scope defined in the treaty. If he chooses to resort to ICSID arbitration as one of the dispute settlements options in the treaty, the investor also accepts the conditions set in the ICSID Convention and Arbitration Rules."

می‌آید زیرا در این صورت یکی از حقوق اساسی طرفین در داوری خدشه دار شده است به این معنی که دولت‌ها را از حقوق اساسی خود که همان اقامه دعوا علیه خواهان در روند دادرسی است، محروم می‌سازد. به طور خلاصه دولت‌ها نقش اساسی در تعیین مرزهای رضایت به داوری دارند و با ایجابی که در معاهدات سرمایه‌گذاری به سرمایه‌گذاران یکدیگر می‌دهند، می‌توانند در تعیین محدوده تراضی طرفین داوری تعیین کننده باشند. زیرا قبول سرمایه‌گذاران تنها می‌تواند مطابق با آن ایجاب باشد و هر گونه تغییر در آن به منزله طرح ایجاب متقابل و رد ضمنی ایجاب قبلی است. بدین ترتیب، سرنوشت دعوای اصلی و البته ادعای متقابل کاملاً وابسته به تفسیری است که داوران از معاهدات سرمایه‌گذاری می‌کنند. به این معنی که داوران با در نظر گرفتن متن معاهدات سرمایه‌گذاری در می‌یابند که آیا این ایجاب شامل ادعاهای متقابل دولت‌ها می‌شود یا خیر.

در صورتی که لفظ ادعای متقابل در معاهدات سرمایه‌گذاری آورده شده باشد هیچ پیچیدگی در احراز صلاحیت برای رسیدگی به ادعای متقابل وجود نخواهد داشت.

در این حالت خواهان نمی‌تواند به بهانه اینکه ادعای متقابل در محدوده رضایت وی نیست از فرایند داوری سرباز زند. مشکل جایی آغاز می‌شود که معاهدات سرمایه‌گذاری هیچ‌گونه اشاره صریحی به ادعاهای متقابل نداشته باشند.^{۶۴} مرجع رسیدگی برای تفسیر قاعده موجود در معاهدات نباید غیر منعطف عمل کند به این معنی که حتی در صورتی که ادبیات معاهده به صورت صریح به قابلیت استماع ادعای متقابل اشاره نکرده باشد بازهم می‌توان قبول این دعوای را تفسیر کرد.^{۶۵} مثلاً در موردی که ادبیات ماده بیان می‌کند: تمامی دعوای حاصل از سرمایه‌گذاری خارجی قابلیت ارجاع به داوری سرمایه‌گذاری را دارند، این شرط حل و فصل اختلاف توانایی تفسیر موسع را داشته و می‌توان ادعاهای متقابل دولت‌ها را نیز داخل در محدوده تراضی طرفین دانست و از آن تفسیر کرد. به طور کلی توصیه می‌شود که در جریان تنظیم معاهدات از الفاظ شفاف که قابلیت رسیدگی به ادعاهای متقابل دولت‌های میزبان سرمایه را نیز فراهم می‌آورد، استفاده گردد تا در تفسیر معاهدات توسط داوران، ادعاهای متقابل دولت‌ها هم در محدوده تراضی طرفین قرارداد داوری قرار بگیرد.

۲-۴. عامل تراضی در رویه داوری

همان طور که قبلاً بیان گردید، یکی از داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور که در آن به صلاحیت رسیدگی به ادعای متقابل و قابلیت استماع آن اشاره شده بود، پرونده «پرونده شرکت سالوکا و جمهوری چک»^{۶۶} بود که دیوان با استناد به متن معاهده سرمایه‌گذاری بین دولت چک و هلند تفسیری از این معاهده ارائه داد که طبق آن رضایت طرفین بر داوری شامل ادعای متقابل نیز بود. داوران در این پرونده بیان داشتند که هر چند در ماده ۸ معاهده تصریحی به مباحث مربوط به قابلیت رسیدگی و استماع ادعای متقابل نشده بود اما با توجه به ادبیات این ماده که از عبارت «همه دعوای مربوط به سرمایه‌گذاری» استفاده کرده است می‌توان نتیجه گرفت که این ایجاب شامل ادعاهای متقابل دولت‌ها در روند داوری است.

در پرونده پوشاک و مغولستان^{۶۷} داوران دیدگاه مشابهی را اتخاذ کردند. این دعوا مربوط به عملیات استخراج طلا توسط شرکت روسی در مغولستان بود که با مشکل روبه رو شد و شرکت روسی بر مبنای معاهده سرمایه‌گذاری بین دولت‌های روسیه و مغولستان دعوای خود را به داوری ارجاع داد. داوران در این پرونده همچون پرونده سالوکا استدلال کردند که کلمه «دعوی» به صورت عام در معاهده ذکر شده است و می‌توان آن را به ادعاهای متقابل نیز تعمیم داد و بر خلاف اعتراض خواهان دعوای اصلی، دیوان داوری صلاحیت خود را در رسیدگی به ادعای متقابل نیز احراز کرد.

۶۴. معاهده دوجانبه سرمایه‌گذاری ایران و کره جنوبی (۱۳۷۷)، معاهده دوجانبه سرمایه‌گذاری دوجانبه ایران و ترکیه (۱۳۷۵)، معاهده دوجانبه سرمایه‌گذاری فرانسه و مکزیک (۱۳۷۷)، معاهده دوجانبه سرمایه‌گذاری ایالات متحده آمریکا و اروگوئه (۱۳۸۴).

65. *Saluka v Czech Republic & Paushak v Mangolia, UNCITRAL, Award on Jurisdiction and liability, (2011).*

66. *Saluka v Czech Republic & Paushak v Mangolia, UNCITRAL, Award on Jurisdiction and liability, (2011).*

67. *Sergei Paushok et al v The Government of Mongolia, UNCITRAL, Award on Jurisdiction and Liability, 28, April (<https://www.italaw.com/cases/816>)2011*

رای دیگری که در آن داوران دست به تفسیر موسع معاهده زده و نتیجتاً ادعای متقابل را پذیرفتند پرونده «متال تک و ازبکستان»⁶⁸ بود. این دعوا بین اطراف قرارداد همکاری مشترک تجاری (جوینت ونچری) که برای تولید یک نوع محصول شیمیایی در ازبکستان تشکیل شده بود رخ داد. خواهان که یک شرکت اسرائیلی بود به استناد معاهده بین اسرائیل و ازبکستان مدعی نقض قاعده رفتار استاندارد حداقلی⁶⁹ توسط دولت ازبکستان بود و در مقابل دولت ازبکستان با استناد به رفتار غیر متعارف و زیان زننده شرکت متال تک، خواستار طرح ادعای متقابل بود. لفظ موجود در معاهده «هرگونه دعوای سرمایه گذاری» بود و داوران در رأی خود از آن نتیجه گرفتند که این طرز نگارش ماده به قدری موسع است که می تواند ادعاهای متقابل دولت ها را نیز شامل شود هرچند که دیوان در نهایت ادعای متقابل ازبکستان را بر مبنای مسائل ماهوی رد کرد.⁷⁰

باید توجه داشت که اکثر معاهدات سرمایه‌گذاری ارجاعاتی به دیگر قوانین و معاهدات دارند. مثلاً به طور معمول داوری را به قواعد داوری آنسیترال و یا کنوانسیون ایکسید ارجاع می دهند. با بررسی رویه داوری موجود در می یابیم که برای دستیابی به محدوده تراضی طرفین و مرزهای آن در داوری‌های معاهده ای، تنها باید به معاهدات سرمایه‌گذاری بین المللی متنازع فیه مراجعه و آن ها را در پرتو کنوانسیون معاهدات وین تفسیر کرد. بنابراین، برای تعیین قابلیت رسیدگی و استماع ادعاهای متقابل در داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور نباید صرفاً به قوانین مقر داوری تکیه کرد.

نتیجه

این پژوهش نشان می دهد که پذیرش ادعاهای متقابل در داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور وضعیت ویژه ای دارد و دیوان های داوری برای رسیدگی به این دعوای باید عواملی مانند رضایت طرفین را از منظر احراز صلاحیت، و ارتباط کافی بین دعوای اصلی و ادعای متقابل را از منظر احراز قابلیت پذیرش و استماع دعوی مورد بررسی قرار دهند. تشخیص این امر و شناسایی مولفه های مذکور علاوه بر مزیت های نظری، فواید عملی نیز دارد. مولفه اصلی برای احراز صلاحیت مرجع داوری جهت رسیدگی به ادعاهای متقابل، رضایت طرفین داوری و شمول محدوده تراضی آن ها نسبت به ادعای متقابل دولت های میزبان سرمایه است. ویژگی منحصر به فرد داوری های معاهده محور، این است که در مرحله اول دولت های طرف معاهده، ایجابی را مبنی بر ارجاع دعوای به داوری به سرمایه گذاران خارجی یکدیگر ارایه می دهند و در مرحله بعد سرمایه گذاران خارجی به این ایجاب پاسخ گفته و آن را قبول می نمایند. در این روش طرفین دعوا مستقیماً وارد قرارداد داوری با یکدیگر نمی شوند. برای شروع فرایند داوری و استفاده از این اختیار توسط سرمایه گذاران خارجی این افراد باید به ایجاب موجود در معاهده، به روش پیش بینی شده در معاهده، پاسخ داده و آن را قبول کنند. احراز صلاحیت برای رسیدگی به دعوای اصلی مطروحه توسط خواهان در داوری مستلزم احراز صلاحیت برای رسیدگی به ادعای متقابل دولت میزبان نیست. برای اینکه ادعای متقابل نیز بتواند مورد بررسی دیوان داوری قرار بگیرد داوران باید برای این دعوای به صورت جداگانه صلاحیت خود را احراز کنند و این امر به این معنی است که ادعای متقابل باید در محدوده تراضی طرفین و منطبق با آن باشد.

تشکیل داوری های معاهده محور روند خاصی دارند به این ترتیب که مرزهای رضایت طرفین در ایجاب دولت میزبان که در معاهدات دوجانبه سرمایه گذاری ذکر شده است مشخص می گردد و با دقت در ادبیات و لحن معاهدات سرمایه گذاری دوجانبه به دست می آید. سرمایه گذار تنها می تواند این ایجاب را به طور کامل رد یا قبول کند و توانایی ایجاد تغییر در ایجاب مذکور را ندارد. متأسفانه تعداد کمی از معاهدات سرمایه گذاری دوجانبه دارای احکامی در مورد موضوع ادعای متقابل هستند. اما به این دلیل نمی توان ادعا کرد

68. Metal-Tech Ltd v Republic of Uzbekistan, ICSID Case No. ARB/10/3, Award, Oct 4, 2013 (<https://www.italaw.com/cases/2272>)

69. Minimum Standard of Treatment

70 The next question then is whether the counterclaims "concern an investment". The definition of the term investment is found in Article 1(1) of the BIT. It includes a legality requirement. As the Tribunal has concluded above, the Claimant's "investment" does not meet the legality requirement and thus does not constitute an investment in the meaning of the BIT. In other words, the State's offer to arbitrate did not extend to this

"Non-investment" and the investor's acceptance included this limitation.

که این دعاوی به طور کلی در چنین داوری‌هایی قابلیت رسیدگی ندارند. رویه داوری ثابت کرده است که حتی در مواردی که معاهدات سرمایه‌گذاری حکمی راجع به ادعای متقابل ندارند داوران به قابلیت رسیدگی ادعاهای متقابل مبتنی بر چنین معاهداتی رأی می‌دهند. همان طور که معاهده سرمایه‌گذاری سندی است که مبتنی بر آن داوری دعاوی شکل می‌گیرد، متن آن نیز به عنوان منبع اولیه برای احراز صلاحیت و قابلیت رسیدگی مورد استفاده داوران قرار می‌گیرد. معاهدات سرمایه‌گذاری اغلب داوری را بر مبنای قواعد داوری آنسیترال یا ایکسید قرار می‌دهند. ارجاع به چنین اسنادی تنها تعیین کننده حقوق آیینی حاکم بر داوری است و همواره توجه به متن معاهدات نسبت به متن حقوق آیینی حاکم در تشخیص صلاحیت ترجیح دارد.

مولفه دوم در پذیرش و قابلیت استماع ادعاهای متقابل «ارتباط» است. به این معنی که ادعای متقابل باید ارتباط نزدیکی با دعاوی اصلی مطروحه توسط خواهان داشته باشد. برخلاف عامل رضایت که مربوط به بحث صلاحیت مرجع داوری محسوب می‌شود، عامل ارتباط دعاوی با یکدیگر مربوط به قابلیت پذیرش یا به تعبیر رایج در حقوق داخلی قابلیت استماع دعاوی است. متأسفانه در مورد این عامل، رویه داوری به نحو موثر عمل نکرده و معیار جهان شمولی برای احراز این مولفه وجود ندارد. برخی از معاهدات سرمایه‌گذاری اعلام می‌دارند که ادعای متقابل باید نشأت گرفته از موضوع دعاوی اصلی باشد و برخی دیگر می‌گویند که باید این دو دعوا از یک قرارداد واحد نشأت گرفته باشند و به عبارتی ادعای متقابل باید با دعاوی اصلی تقارن اسباب قانونی دعا داشته باشد. برخی دیگر نیز تصریح می‌کنند که از نظر مبنای ماهوی و قانونی دقیقاً باید مشابه یکدیگر باشند. از این روی معیار واحدی برای تشخیص موثر یا نزدیک بودن ارتباط بین ادعای متقابل و اصلی وجود ندارد. در این رابطه دو رویکرد دیده می‌شود: یکی از رویکردها احراز همانندی اسباب ادعای متقابل و دعاوی اصلی را طلب می‌کند که به عبارتی رابطه شکلی دو دعا را باید احراز کنند و در رویکرد دوم که کمی سهل گیرانه تر است، همین که ادعای متقابل از همان سرمایه‌گذاری نشأت گرفته باشد برای قابل پذیرش بودن ادعای متقابل کافی می‌داند. به این ترتیب با توجه به عرف نگارش و هدف معاهدات سرمایه‌گذاری که به منظور حمایت از سرمایه‌گذاران به ندرت تکالیفی بر آن‌ها بار می‌کند، با طرفداری از رویکرد اول در عمل، ادعاهای متقابل غیر قابل پذیرش یا استماع خواهد بود. هرچند وجود هر دو مولفه تراضی و ارتباط برای احراز صلاحیت و قابلیت استماع ادعاهای متقابل ضروری است اما طبیعتاً رسیدگی به ارتباط داشتن ادعای متقابل با دعاوی اصلی بعد از احراز صلاحیت دیوان و تعیین محدوده تراضی طرفین صورت می‌پذیرد و در مرحله اول دیوان ناگزیر به بررسی عامل رضایت است. به طور کلی به دولت‌های میزبان سرمایه مثل ایران پیشنهاد می‌شود که در معاهدات سرمایه‌گذاری دوجانبه خود از ادبیاتی شفاف استفاده کنند و صراحتاً در متن معاهده، امکان طرح ادعاهای متقابل را به رسمیت بشناسند و به این طریق تا حد امکان از ضایع شدن حقوق خود در داوری‌های سرمایه‌گذاری معاهده محور جلوگیری کنند. نمونه معاهداتی مثل «کومپسا» که در آن‌ها به صراحت نقض حقوق داخلی کشور میزبان از جمله مواردی است که سرمایه‌گذاران خارجی را در موقعیتی قرار می‌دهد که بتوان علیه آنان در مراجع صالح طرح دعوا نمود، می‌تواند راهنمای خوبی باشد تا در صورتی که ایران قدرت چانه زنی در مذاکره با کشوری را داشت، بتواند چنین شرطی را وارد در معاهدات سرمایه‌گذاری کند، بدیهی است که به علت سرمایه پذیر بودن کشور ایران چنین شرطی اغلب به ضرر اتباعش نخواهد بود. به ویژه که محدود کردن حق دولت‌ها در طرح ادعای متقابل در چارچوبی که اتباع ایران سرمایه‌گذار خارجی هستند، منطقی نمی‌نماید.

References

1. Alvarado-Garzón, A. E. (2023). *Environmental Counterclaims in Investment Arbitration*, Nueva York, Springer, P11-74.
2. *Amco Asia Corporation and others v The Republic of Indonesia*, (1993) Resubmitted Case, ICSID Case No. ARB/81/1, Decision on Jurisdiction, 10 May 1988, 1 ICSID Reports,
3. *American Bell International Inc*, Award No. ITL41-48-3.
4. Aminaei Chatroudi, Sahel, (2017), State counterclaims against investors in investment arbitrations, Master's thesis, Shahid Beheshti University. (In Persian)
5. *Antoine Goetz et consorts v Republic of Brundi*, (1999) ICSID Case No. ARB/95/3, Award,
6. *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Bosnia and Herzegovina v Serbia and Montenegro*, (1997), Dissenting opinion of Vice President Weeramantry
7. Atanasova, Dafina, Benoit, Carlos Adrian Martinez and Osransky, Josef, (2012), Counterclaims in Investor-State Dispute Settlement under International Investment Agreements, Graduate Institute Center for Trade and Economic Integration.
8. Atanasova, D., Benoit, A. M., & Ostranský, J. (2014). The legal framework for counterclaims in investment treaty arbitration. *Journal of International Arbitration*, P 31.
9. Bilanová, A. (2020). Environmental counterclaims in investment arbitration. *European Investment Law and Arbitration Review Online*, 5(1), P 400-411.
10. Brenninkmeijer, M., & Gélinas, F. (2023). Counterclaims in investment arbitration: Towards an integrated approach. *ICSID Review-Foreign Investment Law Journal*, 38(3), P 567-594.
11. Campbell, McLachlan, Shore, Lawrence, Weininger, Matthew (2017), *International Investment Arbitration*, translated by Junaidi, Laia, Shakib, Mohammad Reza, Ahmadpour, Bahareh, 1400, Mizan Publishing, Volume 1. (In Persian)
12. *Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v United States of America)*, CounterClaim, Order of 10 March 1998, Separate Opinion of Judge Oda, ICJ Reports
13. Cordero-moss, Giuditta, (2014), *International Commercial Contracts*, Cambridge University Press.
14. D. Caron, David, Caplan, Lee, (2006), *The UNCITRAL Arbitration Rules*, A Commentary, Oxford University Press.
15. De Luca, A., & Baltag, C. (2021). Counterclaims in Investment Arbitration: Reflections on UNCITRAL WG III Reform.
16. De Nanteuil, A. (2018). Counterclaims in investment arbitration: old questions, new answers? *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*, 17(2), P 374-392
17. Derakhshannia, Hamid; "Comparative study of defects and obstacles in civil procedure", *Journal of the Institute for Humanities and Cultural Studies*, 2013. (In Persian)
18. Figanmese, Ataman, (2011), *Manufacturing consent to Investment Treaty Arbitration by Means of the Notion of "Arbitration without Privity*, Istanbul faculty of law.
19. Fredric Sourgens and Michael Nolan, (2010), *limits of consent*, Kluwer journal.
20. *Generation Ukraine Inc. v Ukraine*, (2003) ICSID Case No. ARB/00/9, Award, 16 September.
21. Ghamami, Majid; "Counterclaim", *Journal of Private Law*, Faculty of Law, University of Tehran, No. 66, Winter 2004. (In Persian)
22. Ghamami, Majid, Mandegari, Fahimeh, (2019), *International Investment Law: Concepts of Investor and Foreign Investment*, Publishing Company. (In Persian)
23. H. Schreuer, Christoph, (2009), *The ICSID Convention: A Commentary*, Oxford University Press.
24. Junidi, Laia, (1999), *Comparative Review of Iran's International Commercial Arbitration Law*, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran Publications. (In Persian)
25. Kendra, T. (2013). State counterclaims in investment arbitration-a new lease of life? *Arbitration International*, 29(4), P 575-606.
26. Kjos, H. E. (2013). The Scope of the Arbitration Agreement: Claims and Counterclaims of a National and/or International Nature, P 128-129.
27. Lalive, P., & Halonen, L. (2011). On the availability of counterclaims in investment treaty arbitration.
28. Mansourian, Ali, Alipour, Mohammad, 2016, Counterclaim in the Procedure of the International Court of Justice, *Quarterly Journal of Public Law Research*, No. 53. (In Persian)
29. Matin Daftari, Ahmad, (1999), *Civil and Commercial Law*, Majd Scientific and Cultural Association, Volume 2. (In Persian)
30. Maurici, L., & Staton, A. (2025). TOWARDS A BALANCE OF INTERESTS FOR THE INVESTOR-STATE IN CASE LAW. *Juris Gradibus*, 3, P 1-136.
31. *Metal-Tech Ltd v Republic of Uzbekistan*, (2013) ICSID Case No. ARB/10/3, Award, Oct 4.
32. Mohammadi, Qasem; Zeinab, Gholamali and Karimian, Mehdi; "The will of the legislator and the role of the judge in the effectiveness of the provisions of the agreement", *Justice Legal Journal*, Volume 85, Number 116, 1400. (In Persian) <https://doi.org/10.22106/jlj.2021.520573.3856>.

33. Mohebi, Mohsen; "Counterclaims in the International Tribunal for the Law of the Sea", *International Law Journal*, No. 55, Winter 2016. (In Persian) <https://doi.org/10.22066/cilamag.2016.23522>.
34. Nikbakht, Hamid Reza, (1402), *Arbitration of "Civil-Commercial Disputes"*, Practical Guide, Commercial Printing and Publishing Company. (In Persian)
35. Nikbakht, Hamid Reza, (1402), *International Commercial Arbitration "Arbitration Code"*, Institute for Commercial Studies and Research, 4th edition. (In Persian)
36. Nikbakht, Hamid Reza, Jafari, Shahab, *Jurisdiction of Investment Treaty Dispute Resolution Authorities in Investment Treaty and Contract Litigation*, *Journal of Legal Research*, Spring 2013. (In Persian)
37. Nikbakht, Hamid Reza, Moein Foroughi, *The Position of Transparency in Recent Developments in Investment Treaty-Based Arbitrations*, *Encyclopedia of Economic Law*, No. 22, Fall and Winter 1401. (In Persian) <https://doi.org/10.22067/economlaw.2023.74761.1138>.
38. Qian, X., & Gu, F. (2025). Reconceptualizing counterclaim assessment in investment treaty arbitration: a discourse on fairness through Rawlsian justice theory. *Journal of International Dispute Settlement*, 16(2), idaf007.
39. *Saluka Investment B.V v Czech Republic Decision on Jurisdiction over the Czech Republic's Counter claim*, (2004) UNCITRAL.
40. Sarbazian, Majid; Siavashpour, Ismail; "The Basis of Issuing a Non-Hearing Order in Face of Legal Challenges Surrounding It", *Scientific Research Quarterly Journal of Excellence in Law*, Issue 6, Winter 2019. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/thdad.2020.241850>.
41. *Sergei Paushok et al v The Government of Mongolia*, UNCITRAL, Award on Jurisdiction and Liability, 28 April 2011.
42. Shams, Abdullah, (2014), *Advanced Civil Darcy*, Volume 2, Drak Publications. (In Persian)
43. Shao, X. (2021). Environmental and human rights counterclaims in international investment arbitration: at the crossroads of domestic and international law. *Journal of International Economic Law*, 24(1), P 157-179.
44. *Spyridon Roussalis v. Romania*, ICSID Case No. ARB/06/1, Award, 7 December 2011
45. Steingruber, A. M. (2013). *Antoine Goetz and others v Republic of Burundi: consent and arbitral tribunal competence to hear counterclaims in treaty-based ICSID arbitrations*. *ICSID review*, 28(2), P 291-300.
46. *Urbaser S.A. and Consorcio de Aguas Bilbao Bizkaia, Bilbao Biskaia Ur Partzuergoa v. The Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/07/26, Award, 8 December 2016.
47. Vohryzek-Griest, Ana, (2009), *State Counterclaims in Investor-State Disputes: A History of 30 Years of Failure*, 15 *International Law*, *Revista Colombiana de Derecho Internacional*.
48. Wellhausen, R. L. (2016). Recent trends in investor-state dispute settlement. *Journal of International Dispute Settlement*, 7(1), P 117-135.
49. Zakhariy, Douglas, (2009), *The International Law of Investment claims*, Cambridge University Press.
50. Zamani, Qasem, Hasibi, Behazim, (2019), *Principles of International Investment Law*, Shahr Danesh Publications. (In Persian)